

Samspeilet mellom Stortinget og Høyesterett mht. straffutmåling i voldtektssaker siste 15 år

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 519
Leveringsfrist: 26. april 2010

Til sammen 15 861 ord

25.04.2010

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
<u>2</u>	<u>VOLDTEKT OG STRAFF – ET HISTORISK PERSPEKTIV</u>	<u>2</u>
2.1	Fra fredløshet til ekteskap	2
2.2	Straffeloven av 1902	6
<u>3</u>	<u>SAMSPILL MELLOM STATSMAKTER</u>	<u>10</u>
3.1	Maktfordeling	10
3.2	Folkesuverenitet	11
3.3	Oppgavefordeling	11
3.4	Utvikling av retten	11
<u>4</u>	<u>STORTINGETS ADGANG TIL Å PÅVIRKE STRAFFENIVÅET</u>	<u>12</u>
4.1	Generelle straffutmålingsbestemmelser	12
4.2	Hva som kan oppnås ved utforming av det enkelte straffebud	14
4.3	Endring av strafferammen	15
4.4	Detaljregulering av straffutmålingen	16
4.5	Endring i kriminaliseringen	17
4.6	Stortinget/ stortingsrepresentanter opptre utenfor lovgiverrollen	17
4.7	Forarbeidene	20

<u>5</u>	<u>SAMSPILLET MELLOM STORTING OG HØYESTERETT</u>	<u>20</u>
5.1	Innledning	20
5.2	Et rop om strengere straff	21
5.3	Rt-1994-1552 - Høyesterett åpner for heving	23
5.4	Rt-1999-363 - ytterligere heving av nivået	24
<u>6</u>	<u>DAGENS VOLDTEKTSBESTEMMELSE</u>	<u>28</u>
6.1	En ny æra	28
6.2	Seksuell omgang - § 192 første ledd	30
6.2.1	Vold og truende atferd	31
6.2.2	Hjelpløshetstilfellene	31
6.2.3	Tvinger andre	32
6.3	Minstestraft på 2 år - § 192 annet ledd	33
6.4	Fengsel inntil 21 år - § 192 tredje ledd	33
6.5	Grovt uaktsom voldtekt - § 192 fjerde ledd	34
6.6	Straffenivået	36
<u>7</u>	<u>ET NYTT STRAFFENIVÅ</u>	<u>36</u>
<u>8</u>	<u>FORARBEIDER TIL NY STRAFFELOV</u>	<u>50</u>
8.1	Endringer i loven	50
8.2	Utvikling i straffenivået	50
8.3	Skjerpning av nivået	51
8.4	Eksemplifisert normalstraffenivå	52

<u>9</u>	<u>VEIEN VIDERE</u>	<u>53</u>
<u>10</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>55</u>
<u>11</u>	<u>LISTE OVER LOVER OG FORARBEIDER</u>	<u>56</u>
<u>12</u>	<u>DOMSREGISTER</u>	<u>57</u>
<u>13</u>	<u>VEDLEGG: VOLDTEKTSFORBUDET I ENDRING</u>	<u>A</u>

1 Innledning

Denne oppgaven vil behandle samspillet mellom Storting og Høyesterett sett i lys av utviklingen i straffeutmålingen for voldtekt. Om dette samspillet uttales det i Rt-1994-1552 at det er naturlig at både Stortinget og Høyesterett har som oppgave å sikre at straffenivået for forskjellige lovbruddstyper er avpasset til hverandre, og står i et rimelig forhold til blant annet skadevirkningene ved de straffbare handlingene det gjelder.

Som en begynnelse vil jeg se på voldtektsbestemmelsens historie i Norge fra 1000-tallet og fram til straffeloven av 1902 med de lovendringer § 192 er blitt tilført gjennom store deler av 1900-tallet. Hvilken utvikling har vært? Hvilke verdier søkte bestemmelsen å verne? Hvordan har samfunnsutviklingen over til det moderne samfunnet påvirket straffebudet?

Deretter vil jeg gå over i å se på forholdet mellom statsmaktene, Storting og Høyesterett. Hvordan er oppgavefordelingen dem imellom og hvordan står de sammen om utvikling av strafferetten?

I det videre tar jeg for meg de knep Stortinget kan bruke for å påvirke straffenivået. Hvilke muligheter finne i utformingen av hvert enkelt straffebud? Hvilke muligheter finnes det for å innta uttalelser i forarbeidene og ikke minst hvilke typer begrunnelser for heving er mest effektive i praksis?

Når jeg har fått disse tingene på plass går jeg inn i selve hovedsaken; samspillet ved utmåling av straff. Her er fokuset 15-års perioden 1995-2009. Hvilke lovendringer har vært? Hvordan fanger Høyesterett opp lovgiverviljen i uttalelsene? Får lovgiver gjennomslag for skjerping av straffenivået? Utviser Høyesterett lojalitet? Disse spørsmålene belyses gjennom vekselvis rettspraksis og forarbeider.

Avslutningsvis vil jeg i korthet se på lovforarbeidene til den nye straffeloven av 2005. Hvilke reaksjoner har lovgiver her på de siste årenes praksis og hvilke erfaring har lovgiver gjort som påvirker den nye straffeloven.

2 Voldtekt og straff – et historisk perspektiv

Først vil jeg ta si noe om historien bak lovfestingen av forbudet mot voldtekt. Dette for å se det hele litt i perspektiv og for å gi et innblikk i hvor vi har kommet i dag. Det historiske perspektivet viser også hvilke forskjellige hensyn som har ligget bak bestemmelsen gjennom tidene. De ulike endringslovene viser også hvilke endringer og utvikling det har vært på området. Perspektivet går fra 1000-tallet og fram til straffeloven av 1902 med dertil etterfølgende lovendringer fram til perioden som er fokus for denne oppgaven, 1995-2009.

2.1 Fra fredløshet til ekteskap

I middelalderen ble rett i Norden håndhevet ut fra diverse lokale og geografisk avgrensede landlover. Den eldste blant disse, Gulatingsloven, har fragmenter fra 1000-tallet. Fra denne vet vi at det allerede eksisterte et forbud mot voldtekt på 900-tallet.¹ Forbudet mot voldtekt er altså ingen ny oppfinnelse, men har eksistert og blitt håndhevet i over 1000 år. De ulike tidsepoker, samfunnsforhold og menneskesyn som har eksistert siden 1000-tallet har naturlig nok påført forbudet en rekke revisjoner og endringer.

I Gulatingslovens Mannhelgebolc ble den som ble funnet skyldig i voldtekt straffet med fredløshet. Gjerningsmannen ble utstøtt fra samfunnet og hadde ingen rettslig beskyttelse. For å fri seg fra en slik inngripende straff kunne gjerningsmannen betale en større bot til Kongen og en skadeerstatning til kvinnen.²

¹ Lykkjen (1976) s.17

² Robberstad (1952) s.197-198

På slutten av 1200-tallet utformet Magnus Lagabøter en landslov som skulle gjelde for hele riket. I lovens Mannhelgebolk skjerpes straffen for voldtekt til «ubotamaal». Det var ikke lenger en mulighet å betale seg fri fra å bli lyst fredløs. Forsøk på voldtekt der «kvinden paa grund av sin kvindelige dyd og ærbarhed faar værget sig, saa at han ikke faar fremmet sin vilje» skulle ikke lede til frifinnelse, men til at gjerningsmannen fikk beholde livet.³

Christian den fjerdes Norske Lov fra 1604 - som på mange områder var en dansk oversettelse av Magnus Lagabøters landslov av 1274 - ble i stor grad erstattet av Christian Vs Norske Lov av 1687. Synet på hva slags type lovbrudd voldtekt var hadde endret seg. Fra tidligere å ha stått sammen med andre bestemmelser om drap og krenkelser av liv og helse ble bestemmelsen om voldtekt flyttet til et eget sedelighetskapittel med overskrift «Om Løstgjørelse».⁴ Dette kan være redaksjonelt begrunnet ved at de mange usedelighetsbestemmelsene loven fikk ble plassert i et eget kapittel, men kan også tyde på at synet på voldtekt endret seg fra primært å være en voldsforbrytelse til å være en seksualforbrytelse. Gjerningsbeskrivelsen for voldtekt i Christian Vs Norske Lov av 1687 artikkel 16 lød slik:

«Dersom nogen voldtager en ærlig Møe, eller Enke, og det bevisis, miste sit Liv, eller, om hand ej betrædis, være fredløs; Men om hannem benaadis Livet, tage sig hende til Hustrue, om hun og hendis Formyndere og Frænder ville; Men ville de ikke, give hende af sine Penge og Gods efter fællis Venners Raad og Samtykke.»

Det var med andre ord ikke alle som hadde beskyttelse etter art. 16. Det var kun jomfruer med godt rykte og enker som var vernet. Bevisbyrden var særdeles tung slik den fremstilles i art. 19:

«Hvilken Kone, der siger sig at være voldtagen, hun skal, saa snart hun kommer i sin egen Frelse, klage over den Vold, som hende er giort, for Naboer og

³ Taranger (1915) s.46

⁴ Mejlænder (1883) s.811f

Naboersker, og paa Kirkestævne, og siden paa Tinge, og da er det vel troligt, at hende er Vold giort; Men tier Konen, efter at det er blevet aabenbaret, og Folk veed deraf, baade Naboer og Naboersker, at den Mand haver haft med den Kone at bestille, eller at hun vorder med Barn, og klager ej før derover, da er det troeligt, at hun ej var voldtagen.»

Den som mente å ha vært utsatt for en voldtekt måtte umiddelbart bedyre det i en rekke sammenhenger. Kunngjorde hun ikke at hun var blitt voldtatt og det siden viste seg at hun var med barn, trakk man den slutning at det seksuelle forholdet trolig var frivillig. Ble en mann siktet, men frifunnet i retten, ble kvinnen selv dømt for «Lejermaal», altså utuktig omgang etter art. 20:

«Sigter Qvindfolk Mands-Person for Voldtægt, og hand ved Dom bliver frikient for Voldtægt, da er hun, som sigter, skilt ved al sin Ret for Lejermaal.»

Kunne det bevises at mannen hadde utført voldtekten skulle han miste livet, eller dersom han ikke var å finne, lyses fredløs. Voldtektsmannen kunne benådes om han giftet seg med kvinnen eller han betalte familien en kompensasjon. Begge alternativene forutsatte samtykke fra den voldtatte kvinnen, samt hennes formyndere og venner. I de dager var en voldtatt kvinne et dårlig byttmiddel på ekteskapsmarkedet – en slik kvinne var det ingen som ville ha. Ble hun ikke gift og derved forsørget av sin mann, medførte det et klart økonomisk tap for familien eller hennes formynder. Løsningen på dette ble enten ekteskap eller erstatning. Sett med dagens briller er voldtekt en utenkelig inngangsport til ekteskap, men med forståelse for den tids samfunnsforhold, med knapphet og fattigdom, kunne den ekstra utgiften det var å forsørge en ugift kvinne fort vende fattigdom til sult.

Loven hadde også regler for gjentagelse (art. 17) og forsøk på voldtekt (art. 18):

«Bliver nogen befundet at have voldtaget den ene efter den anden, og ingen af dem tager til Egte, hand bør uden Naade at straffis paa Livet.»

«Hvo som noget Qvindfolk vil med Vold tage, og hendis Raab og Skrig om Hielp hørís, og synís blaat Kiød, eller revne Klæder, hand miste sit Liv, enddog hand sin Villie ikke fuldkom.»

På midten av 1800-tallet var det igjen tid for en revisjon av straffelovgivningen. Den 20. august 1842 så «Lov angaaende Forbrydelser» dagens lys. De meste relevante bestemmelsene om voldtekt i lovens kapittel 18 «Om Løsagtighed» lød slik:

«§ 1

Hvo som enten ved Anvendelse af Vold, eller ved Trusler, der medføre overhængende Fare for Nogens Liv eller Helbred, tvinger en Kvinde til legemlig Omgjængelse, ansees med Strafarbeide i anden eller tredie Grad. Har hun af Gjerningen lidt betydelig Skade paa Liv eller Helbred, ansees han med Strafarbeid i første Grad eller paa Livstid, men saafremt hun desformedelst omkommer, med Strafarbeide paa Livstid eller Livsstraf.

§ 2

For den, som bedriver Utugt med Kvinde, efterat han ved noget bedøvende eller andet Middel har bragt hende i Svindel, Afmagt eller lignende Tilstand, og derved betaget hende Brugen af hendes frie Villie, eller sat hende ud af Standt il at modsætte sig Gjerningen, gjælder, hva som i § 1 er bestemt...

§ 6

Er den, som har forgaaet sig imod nogen af de foregaaende §§, lovligen kommen i Ægteskab med Kvinden, skal Straf bortfalde, med mindre Forbrydelse er forøver imod §§ 1 eller 2, og Kvinden desformedelst er omkommen efter Ægteskabets Ingaaelse.»⁵

⁵ Norge (1874) s. 67f

Loven førte med seg en noe mildere og mer nyansert straff enn tidligere. Nytt var idømmelse av straffarbeid, og lovgiver hadde gitt domstolene konkrete strafferammer oppdelt i ulike nivåer. Straffarbeid av 1. grad betød 12-15 år, 2. grad: 9-12 år, 3. grad: 6-9 år, 4. grad: 3-6 år og 5. grad fra 6 måneder til 3 år.⁶ Fra og med kriminalloven av 1842 ble dødsstraff forbeholdt de tilfeller der kvinnen omkom som følge av voldtekten. Straffen for voldtekt etter § 1 var straffarbeid av annen eller tredje grad, altså en tid på mellom 6 og 12 år i lenker på «slaveriet». Loven satte også forbud mot å beruse en kvinne i den hensikt å utnytte hennes svekkede evne til å gjøre motstand. Slik seksuell omgang ble straffet like strengt som voldtekt etter § 1. Ekteskap kunne fortsatt frita for straff med mindre kvinnen døde etter ekteskap var inngått, se § 6.

2.2 Straffeloven av 1902

Etter ny revidering av straffelovgivningen ved århundreskiftet, ble straffeloven av 22. mai 1902 nr. 10 til, der voldtektsforbudet ble nedfelt i § 192 og lød slik:

«Hvo som ved Vold eller ved Fremkaldelse af Frygt for nogens Liv eller Helbred tvinger nogen til utugtig Omgjængelse, eller som medvirker hertil, straffes for Voldtægt med Fængsel indtil 10 Aar, men med Fængsel ikke under 1 Aar, saafremt der handles om Samleie.

Hvis den Fornærmede paa Grund af Handlingen omkommer eller faar betydelig Skade paa Legeme eller Helbred, eller den Skyldige tidligere er straffet efter denne Paragraf eller efter §§ 191, 193 eller 195, kan Fængsel indtil paa Livstid idømmes.»

Med den nye loven ble påtale for voldtekt ubetinget offentlig. Den tidligere ordningen om at straff bortfalt dersom ekteskap ble inngått mellom voldtektsmann og -offer ble forlatt. Straffen ble også betydelig lempet fra straffarbeid på mellom 6 og 12 år til fengsel på mellom 1 og 10 år dersom det var voldtekt til samleie. Livstid i fengsel kunne fortsatt idømmes dersom det gjaldt gjentakelse eller den fornærmede hadde fått betydelig skade på

⁶ Norge (1842) s. 3f

kropp eller helse. Lovgivers tanke var å sette strafferammer som fullt ut kunne brukes, og ikke slik det var tidligere der de strengeste straffene i praksis ikke kom til anvendelse.⁷ Lovgiver ga domstolene større frihet enn tidligere, og overlot til rettens forstandige skjønn å bestemme straffens størrelse.⁸

For perioden fra 1902 og fram til neste lovrevisjon finnes det svært få saker som ble avgjort i Høyesterett – i alle fall etter søk på Lovdata.⁹ Det som var å finne fra Høyesterett var to tilfeller av forsøk på voldtekt; Rt-1926-996 og Rt-1927-547. I saken fra 1926 hadde lagmannsretten idømt 2 års fengsel. I Høyesterett ble straffen lempet etter at det var blitt innhentet en del nærmere opplysninger. Fra dette fant man ut at fornærmede var «en meget letsindig kvinde» og et vitne karakteriserte henne som «en ekte løsgjængertype». Førstvoterende uttalte videre: «[N]aar den fornærmede pikes sedelige vandel har været saa daarlig, mener jeg, at der herpaa ved strafutmaalingen maa lægges megen vekt i formildende retning.» Annenvoterende mente anken skulle forkastes og anførte at den alminnelige rettsfølelse talte for å bruke en strengere straff en det som framtil nå hadde vært vanlig. Heller ikke kunne annenvoterende se grunn til at løsaktige kvinner skulle ha en slikt vesentlig nedsatt rettsbeskyttelse overfor vold som førstvoterende la for dagen. Fengselsstraffen ble av Høyesterett nedsatt fra 2 år til 8 måneder.

I den andre dommen, Rt-1927-547, hadde en gjerningsmann med åndsevner under middels forsøkt å voldta en tjenestepike en natt i desember. I skjerpene retning var det tatt hensyn til at gjerningen var meget rå og brutal og at domfelte først avsto da andre kom løpende til pga. jentas rop. Fornærmede var en «uberørt kvinde» som av handlingen både var tilført legemlig overlast og betydelig sjelelig lidelse. Straffen for fullbyrdet voldtekt etter loven av 1902 var fengsel fra 1 til 10 år og med tanke på at forsøk skal straffes mildere satte Høyesterett straffen ned fra 6 til 4 år. Høyesterett fant at det forelå et åpenbart misforhold mellom forbrytelsen og den straffen lagmannsretten hadde tilmålt.

⁷ Indst. O. I - 1901/1902 s.39

⁸ ibid. s.10

⁹ Søk på avgjørelser med henvisning til strl. § 192 for perioden 1900-1930 viser dette. Avgjørelser fra lagmannsrettene var ikke å finne.

I 1927 ble det foretatt en inngående lovrevisjon av sedelighetskapittelet. Lovgiver mente domstolene utmålte for lav straff og uttalte:

«Det kan dog neppe være tvilsomt, at domstolene i utmålingen av straffen for sedelighetsforbrydelser, særlig for voldtekt og utukt mot barn, gjennemsnittlig har anvendt langt ringere straff enn lovgiveren må har forutsatt. Der synes videre å være grunn til å anta, at straffutmålingen har vært meget ujevn innenfor dette området.»¹⁰

Man mente økningen av slike forbrytelser kom av at man behandlet lovbrøtterne alt for mild. For voldtekt til samleie ble minstestrafen hevet fra 1 til 3 år. Straffeloven § 192 annet ledd lød da slik:

«Forsøk straffes på samme måte som den fullbyrdede forbrytelse. Var den utuktige omgjengelse samleie, er straffen fengsel ikke under 3 år. Under særdeles formildende omstendigheter kan straffen nedsettes til fengsel i 2 år, hvis forbrytelsen ikke er fullbyrdet.»

Det varte ikke lenge før straffeskjerpelsen av 1927 møtte kritikk. Selv om de høye minimumsstraffene ikke førte til urimeligheter i normaltilfellene, dukket det stadig opp tilfeller som lovgiver ikke hadde tenkt på og her ble minimumsstraffen på tre år for streng. I mange dommer uttalte retten at den dessverre så seg nødt til å utmåle straffen i overensstemmelse med loven, men at den ville valgt en midlere reaksjon hvis det hadde vært adgang til det. Et eksempel på dette er Rt-1932-300 hvor saken gjaldt et titalls tilfeller av seksuell omgang med personer under 14 år og et titalls tilfeller av seksuell omgang med personer under 16 år. I saken uttaler mindretallet, bestående av dommer Bonnevie, at det var et «aaopenbart misforhold mellom den av lagmannsretten idømte straff og det av domfelte utviste straffbare forhold.» Han mente videre at endringene i straffelovens

¹⁰ Love med forarbeide (1927)

sedelighetskapittel av 4. juli 1927 på et vis hadde tatt straffutmålingen ut av dommerens hender. Likevel ville han ikke kritisere Stortinget:

«Jeg sier dette ikke for fra dommersetet at kritisere lovgivningsmakten, men fordi det er nødvendig til begrunnelse av min stemmegivning i saken. For mitt vedkommende er stillingen her nettopp denne at allerede lovens minimumsstraff - som i 1927 for § 195's vedkommende ble forhøyet fra 21 dager til 3 år - ligger betydelig over, hvad jeg i dette spesielle tilfelle anser for en rimelig og forsvarlig straff.»

Rt-1934-85 gjaldt voldtekt til samleie utført av en 16 ½ år gammel gutt overfor en jente under 16 år. Høyesterett satt straffen til fengsel i 9 måneder. Dommer Bonnevie, som utgjorde mindretallet, fant at straffen burde settes til 120 dagers fengsel, og ville ha gjort straffen betinget dersom loven hadde gitt adgang til det. Bonnevie mente også handlingen lå nært inntil grensen mellom det straffbare og det straff-frie. Fra lagmannsrettens dom trekkes riktignok fram at jenta var vel utviklet etter alderen og at hun ikke hadde vært gjenstand for noen sterk vold. Selv om minstestrafen for voldtekt til samleie i 1934 var 3 år, virker det som om Høyesterett har lagt for stor vekt på de formildende omstendighetene deriblant domfeltes unge alder. Det er ikke vanskelig å tenke seg at den egentlige grunnen for den milde straffen er både den for dette tilfellet urimelig strenge minstestrafen og den snevre adgangen til å gjøre dommen betinget.

Etter hvert fant man altså i praksis egne måter å unngå den urimelige straffen loven krevde. Lagmannsretten frifant selv i saker der skyldspørsmålet var på det rene, og det ble gitt påtaleunntakelse i tilfeller som vanligvis skulle vært brakt for retten. Fra 1955, da reglen om adgangen til å anvende betinget dom ble endret, begynte retten å gi tre års betinget fengsel, i tilfeller hvor den helst ville foretrukket f.eks. ett års ubetinget. Se f.eks. Rt-1959-690.

Ved en ny revisjon av sedelighetskapittelet i 1963 ble minimumsstraffen for voldtekt til samleie igjen satt ned fra 3 til 1 år slik det hadde vært før lovendringen av 1927. Den høye

minstestrafen hadde ikke svart til hensikten og hadde også fratatt dommerne muligheten til å ta hensyn til særskilte omstendigheter i enkelte saker der minstestrafen ble en urimelig streng reaksjon.

3 Samspill mellom statsmakter

Først jeg går over i samspillet mellom Storting og Høyesterett i perioden 1995-2009, vil jeg først danne et lite grunnlag ved si litt om hvordan statsforfatningen i Norge er og hvordan den legger opp til et samspill mellom Stortinget og Høyesterett når det gjelder utvikling av retten.

3.1 Maktfordeling

Når det gjelder Statsmakt i Norge har Montesquieus tanker om at «makt stanser makt» fått innvirkning på hvordan vi organiserer denne makten. Behovet for en deling av makten gjorde seg gjeldende i stater der all myndighetsutøvelse var samlet hos én regent eller én forsamling. Tanken ble fremsatt av den franske filosofen Montesquieu i boken «L'Esprit des Lois» (Lovens ånd) fra 1748 hvor han bl.a. drøfter ulike politiske systemer.

Montesquieu ønsket å begrense korrupsjonen blant kongen og adelen i det franske samfunnet og prinsippet om maktfordeling gikk derfor ut på at statsmakten kunne deles i en lovgivende, en utøvende og en dømmende myndighet etter modell fra det engelske systemet. Organene skulle være uavhengige av hverandre, og et organ skulle ikke dominere de andre. Det var derfor viktig at de balanserte hverandre gjennom adskilte myndighetsområder og en helt klar oppgavefordeling seg i mellom. Denne tredelingen av makt går som en rød tråd gjennom Grunnloven av 1814 hvor det i overskriftene heter: «Om den udøvende Magt ...», «Om ... den lovgivende Magt» og «Om den dømmende Magt».

3.2 Folkesuverenitet

Men maktfordelingsprinsippet slik Montesquieu fremsatte det har fått sine innskrenkninger. Med liberalismen på 1700- og 1800-tallet kom den politiske læresetningen om at all legitim statsmakt utgår fra folket selv. Folkesuverenitetsprinsippet gjør derfor et innhugg i maktfordelingen ved at en del av statsstyret skal utgå fra en folkevalgt forsamling eller gjennom direkte folkeavstemninger. Mer dagligdags omtales dette som retten til nasjonalt selvstyre og folkets selvbestemmelsesrett. Stadige folkeavstemninger er veldig upraktisk og hos oss er derfor politikerne på Stortinget valgt av folket. Prinsippet kommer til uttrykk i grl. § 49: «Folket udøver den lovgivende Magt ved Storthinget.»

3.3 Oppgavefordeling

I tråd med maktfordelingsprinsippet har Stortinget og domstolene, med Høyesterett i spissen, hver sin oppgave på strafferettens område. Innen strafferetten gjelder det flere viktige prinsipper, bl.a. lovkravet i grl. § 96 og forbudet mot tilbakevirkende lover, grl. 97. Lovkravet innebærer først og fremst at straff bare kan ilegges på grunnlag av en bestemmelse som formelt sett er «lov», dvs. en bestemmelse som er vedtatt etter framgangsmåten i grl. §§ 76-80. Forbudet mot tilbakevirkende lover betyr i strafferetten at adferd som omfattes av et straffebud bare kan straffes dersom regelen gjelder, dvs. er vedtatt og trådt i kraft på handlingstidspunktet. Lovkravet tilsier at lovene stadig må utvikles og tilpasses til dagens virkelighet, og dette er Stortingets oppgave. Domstolenes oppgave er å avgjøre om de forhold som bringes inn for retten rammes av et straffebud, og i så fall utmåle en passende straff.

3.4 Utvikling av retten

Med kriminalloven av 1842 ble den kasuistiske lovgivningsteknikken hos oss forlatt og straffebudene ramset ikke lenger opp alle de ulike typetilfellene som medførte straff. Straffebudene fikk en mer generell karakter, der ikke alle tenkelige former for f.eks. drap ble ramset opp som straffbare, men der budet satte straff for bestemte typer adferd under visse omstendigheter. Den generelle gjerningsbeskrivelsen var mer smidig og kunne letter

utvikles, med bruk av bl.a. rettslige standarder og generelle vendinger. Disse kunne så tolkes av domstolene i takt med samfunnsutviklingen, og åpnet samtidig for mer bruk av dommerskjønn både ved subsumeringen og den konkrete utmåling av straff.

I pressen kritiseres domstolene med jevne mellomrom for at straffutmålingen er for mild i sedelighetssaker, spesielt ved seksuelle overgrep mot barn kan det virke som om ingen straff er streng nok. Stortingsrepresentanter og andre politiske personligheter er blant dem som oftest lar sin røst høre i slike debatter. Samhold med at det nettopp er disse som står for fastsettelse av hvor strengt hvert lovbrudd skal straffes, ligger det i kritikken om for lav straffutmåling en anklage om at domstolene ikke følger Stortinget som lovgiver. Spørsmål om domstolene lojalitet blir ofte stilt. I det følgende vil jeg se på hvilke muligheter Stortinget har til å endre, justere og påvirke det straffenivået som til enhver tid gjelder.

4 Stortingets adgang til å påvirke straffenivået

Hvilke adgang er det så for Stortinget til å påvirke Høyesteretts straffutmåling?

Matningsdal har i en artikkel¹¹ tatt for seg nettopp dette spørsmålet. Oppgavefordelingen, Storting og Høyesterett imellom, gjør at påvirkning i enkeltsaker ikke kommer på tale. Påvirkningen må skje på et mer generelt grunnlag. I artikkelen trekker Matningsdal fram flere metoder. Gjennom det enkelte straffebud kan lovgiver ta i bruk minstestStraff, endre strafferammen, detaljregulere straffutmålingen og endre kriminaliseringen. Ved siden av dette kan Stortinget sende signaler til domstolene gjennom forarbeidene. Jeg vil i det følgende gå litt nærmere inn på hva Matningsdal i sin artikkel sier om hvert enkelt område.

4.1 Generelle straffutmålingsbestemmelser

Som en innledning trekker Matningsdal fram at loven med varierende presisjonsnivå angir hva som er straffbart, og at presisjonsnivået er langt lavere med hensyn til hvor streng

¹¹ Matningsdal (2002) s.569

straffen skal være. Med kriminalloven av 1842 gikk vi over fra kasuistisk til moderne lovgivningsteknikk, og det spesielle med kasuistisk lov er, i følge Kunnskapsforlagets jusleksikon, at den ikke inneholder generelle rettsregler, men anvisninger på rettslige løsninger av konkret beskrevne typetilfeller. Med andre ord en lov hvor mye makt lå hos lovgiver og lite var overlatt til domstolenes skjønn.

Fra overgangen til mer generelle rettsregler falt mye av straffutmålingen på rettens bord. For ikke å miste all innflytelse på hvilken straff den enkelte forbrytelse skulle ha, måtte domsstolene veiledes. Generelle straffutmålingsbestemmelser ble tatt i bruk slik som i kriminalloven av 1842 der det i kapittel 6 ble inntatt bestemmelser «Om Straffens Udmaaling, og om deres Nedsættelse eller Forandring i visse Tilfælde». Ved forberedelser av straffeloven av 1902 ble det vurdert om hvorvidt loven skulle ha en tilsvarende generell straffutmålingsbestemmelse. Straffelovkommisjonen avviste dette i sin innstilling fra 1896, og uttalte på s. 96 første spalte:

«Udkastet afstaar i Lighed med de fleste nyere Love fra at opregne de almindelige Strafudmaalingsgrunde, d.v.s. saadanne Omstændigheder, der bestemmer Strafudmaalingen inden den almindelige lovbestemte Strafferamme. Man vil ved en saadan Opregning vanskelig undgaa enten ikke at sige andet end det selvfølgelige eller ogsaa at sige for lidet eller for meget.»

Synspunktet fikk tilslutning under behandlingen i Stortinget og i Indst.O. VII (1899-1900) s. 11-12 uttalte justiskomiteen:

«I henseende til Strafudmaalingen sætter udkastet dommeren i en meget friere stilling end den nuværende lov, ikke blot derved at det ganske mangler nogen til kri. kap. 6 § 4 - § 6 svarende bindende forskrift om, hvilken af flere strafarter in casu skal vælges, men navnlig ogsaa derved, at strafferammen i de specielle straffebud som regel er sat rummeligere end nu. Da der heller ikke i udkastet er optaget nogen regel om de almindelige strafudmaalingsgrunde (jfr. kap. 6 § 1), er bedømmelsen af

de omstendigheter, som inden de givne straffegrænser skal bestemme straffens størrelse, helt overladt rettens forstandige skjønn.»

Straffeloven er likevel ikke kjemisk fri for generelle bestemmelser om straffutmålingen.¹² Spørsmålet om lovfesting av generelle straffutmålingsmomenter har også vært reist senere, men i Norge har vi hittil vært tilbakeholdne med å lovfeste generelle bestemmelser om straffutmålingen.¹³

4.2 Hva som kan oppnås ved utforming av det enkelte straffebud

Med den skepsis som har vært mot å lovfeste generelle straffutmålingsbestemmelser, står Stortinget igjen med en mulighet til å innta bestemmelser om straffutmåling i hvert enkelt straffebud.

Stortinget kan for det første ta i bruk minstestraft, altså sette en nedre grense som utgangspunkt for straffutmålingen og derfra gradere straffen etter overtredelsens grovhet, gjerningspersonens personlige forhold og andre relevante momenter. Bruk av minstestraft signaliserer et høyt straffnivå ved overtredelse av straffebudet og tilsiktet følge av minstestraft er et gjennomsnittlig høyere straffnivå enn tilfellet hadde vært uten minstestraft.

Bruk av minstestraft kan imidlertid ha negative konsekvenser. Et eksempel på dette viser rettspraksis som fulgte lovendringen av 4. juli 1927 nr. 9 som hevet minstestraften for voldtekt til samleie fra 1 til 3 år, se ovenfor side 8f. Siden den gang har Stortinget blitt mer forsiktige med å ty til heving og bruk av minstestraft. Men da det i de senere år stadig har vært en interesse for å skjerpe straffnivået for grovere volds- og sedelighetsforbrytelser, er problemstillingen fortsatt aktuell. Eksempelvis uttalte justiskomiteens flertall i Innst.O.nr.92 (1999-2000) s. 21 annen spalte at selv om man generelt må være forsiktig

¹² Eksempelvis viser Matningsdal til strl. § 27, § 48 b, §§ 55-59 og § 61.

¹³ Matningsdal henviser til at både Sverige og Finland har funnet det riktig å lovfeste generelle bestemmelser om straffutmålingen

med bruk av minstestraff, må den ved voldtekt og ved samleie med barn under 14 år økes til fengsel i 2 år.

Et spørsmål er om endringen av straffenivået også høynes for handlinger begått før lovens ikrafttredelse. Matningsdal mener dette medfører en uakseptabel tilbakevirkning. Noe annet er det når de reelle hensyn som begrunnet lovendringen kan tilsi at straffenivået skjerpes slik det uttales i Rt-1990-271 og Rt-1991-199.

4.3 Endring av strafferammen

Matningsdal trekker fram endring av strafferammen som et annet virkemiddel, men her beror effekten på de nærmere omstendighetene. Hvilke begrunnelser for heving av strafferammen vil ha gode forutsetninger for å påvirke praksis?

En god begrunnelse er at sakens alvorlighetsgrad har økt og at det derfor er behov for en heving av strafferammen for å holde tritt med straffverdigheten. Matningsdal peker på utmåling i narkotikasaker (strl. § 162) som det beste eksempelet, hvor strafferammen har vært hevet flere ganger og hvor straffutmålingen har fulgt etter.

En annen god begrunnelse er en økende erkjennelse av skadevirkningen ved vedkommende overtredelse. Utuktig omgang med barn under 14 år (strl. § 195) er et område hvor straffenivået har økte etter en delvis heving av strafferammen. Ved lov av 22. mai 1992 nr. 49 ble ikke selve strafferammen endret, men de forhold som kunne medføre straff på 21 års fengsel ble utvidet. Skadevirkningene ved seksuell omgang med barn ble dessuten grundig gjennomgått.¹⁴

¹⁴ I Ot.prp.nr. 20 (1991-1992) s. 33 ble det drøftet om lovendringen var nødvendig for å påvirkes straffenivået, eller om det uansett ville skje som følge av økt kunnskap om skadevirkningene. Det ble også vurdert i lovforarbeidene hvorvidt en lovendring var nødvendig for at domstolene kunne foreta den ønskede justeringen, eller om en uttrykt misnøye om dagens nivå fra lovgiver ville ha ønsket effekt. Departementet kom til at en rask straffeskjerpelse sikrest kunne oppnås ved en lovendring hvor det samtidig i motivene ble gitt uttrykk for hva begrunnelsen var bak behovet for skjerpet straff. Med den fokusering temaet hadde hatt de siste år var det etter departementets syn lite tvilsomt at straffenivået i saker om alvorlige overgrep mot

Effekten er mer usikker, mener Matningsdal, dersom begrunnelsen for heving av strafferammen primært begrunnes i et strengere syn på overtredelsen. Dette er det nok gode grunner for da ofte ligger mye politikk og populisme bak politikeres krav om strengere straffer.

4.4 Detaljregulering av straffutmålingen

Et tredje virkemiddel Matningsdal trekker frem er detaljregulering av straffebudet. Et eksempel er strl. § 100 som setter straff til fengsel i 21 år for drap eller medvirkning til drap på kongen eller regenten. Et annet eksempel fra nyere tid er promillekjøring.

Straffutmålingen ved promillekjøring var lenge svært unyansert, skriver Matningsdal, og ble etter hvert så fastlåst at det ble ansett som en lovgiveroppgave å endre den. Dette ble gjort ved lov av 24. juni 1988 nr. 66, da veitrafikkloven § 31 annet ledd fikk følgende innhold:

«Den som overtrer § 22 første ledd, straffes som regel

- a) med bot ved alkoholkonsentrasjon i blodet til og med 0,5 promille eller alkoholkonsentrasjon i utåndingsluften til og med 0,25 milligram per liter luft,
- b) med bot og betinget fengsel ved alkoholkonsentrasjon i blodet over 0,5 til og med 1,0 promille eller alkoholkonsentrasjon i utåndingsluften over 0,25 til og med 0,5 milligram per liter luft,
- c) med bot og betinget eller ubetinget fengsel ved alkoholkonsentrasjon i blodet over 1,0 til og med 1,5 promille eller alkoholkonsentrasjon i utåndingsluften over 0,5 til og med 0,75 milligram per liter luft,
- d) med bot og ubetinget fengsel ved alkoholkonsentrasjon i blodet over 1,5 promille

barn ville bli hevet. Tradisjon tro ville nok Høyesteretts tilpasning av straffenivået gått langsommere uten en slik lovendring, noe også Høyesterettsdommer Matningsdal innrømmer.

eller alkoholkonsentrasjon i utåndingsluften over 0,75 milligram per liter luft.»

Forarbeidene gir relativt detaljerte retningslinjer om straffenivået - dels om fengselsstraffens lengde innenfor de tre kategoriene, og dels om botens størrelse.¹⁵ Disse retningslinjene har stort sett blitt fulgt.

Dette er et nokså enestående tilfelle. Etter en så fastlåst og unyansert straffutmåling ved promillekjøring, var en detaljert lovbestemmelse et effektivt redskap for å oppnå en mer nyansert straffutmåling. Men bestemmelser av denne karakteren bør unngås, skriver Matningsdal. De handlingene som rammes av en straffetrussel er i praksis såpass forskjellige at det bør overlates til rettens skjønn å utmåle passende straff.

4.5 Endring i kriminaliseringen

Et annet virkemiddel Stortinget har er å overføre handlingen til et mildere eller strengere straffebud. Et eksempel på sedelighetsområdet er at sameleie med sovende/ bevisstløs kvinne ble å regne som voldtekt ved lov 11. august 2000 nr. 76. Sameleie med sovende/ bevisstløs kvinne var tidligere regulert i strl. § 193 som ikke hadde noen minstestraft og hadde et straffenivå adskillig lavere enn ved voldtekt. Matningsdal trekker frem Rt-1986-252 som et illustrerende eksempel. Her endret Høyesterett straffen byretten hadde utmålt fra 60 dager betinget til 45 dager ubetinget fengsel. Omtrent samme nivå har vært anvendt i senere saker, jf. Rt-1989-1309 og Rt-1991-824 (L.nr 47B). Flyttingen av gjerningsbeskrivelsen til et annet straffebud medførte i dette tilfellet at minstestraften ble seks ganger høyere ila. få måneder!

4.6 Stortinget/ stortingsrepresentanter opptrer utenfor lovgiverrollen

Under dette punktet never Matningsdal det de fleste har fått med seg, at det på Stortinget i flere sammenhenger ytres misnøye med straffenivået ved enkelte overtredelser. Særlig

¹⁵ Ot.prp.nr.65 (1987-1988) s. 28-29.

gjelder dette nivået ved gjentatt vinningskriminalitet og grove volds- og sedelighetsforbrytelser. I debatter utenfor Stortinget har man sett mange eksempler på det samme. Utsagn fra enkeltstående representanter utenfor Stortinget kan ikke ha noen vekt ved straffutmålingen. De samme gjelder for spørsmål og svar i Stortingets spørretimer, mener Matningsdal, og heller ikke utsagn i komiteinnstillinger mv. kan ha noen vekt selv om det er tale om en flertallsuttalelse. Man må holde fast ved at det er domstolene som utmåler straffen.

Matningsdal stiller så spørsmålet om hvordan man skal forholde seg dersom Stortinget i plenum skulle treffe vedtak om straffenivået i enkelte overtredelser. Spørsmålet ble aktualisert da tre representanter fra Fremskrittspartiet i Dok.nr.8: 60 (1997-98) fremmet følgende forslag:

«Stortinget vil tilkjenne at domstolenes straffutmålingspraksis i saker som gjelder grovere voldskriminalitet som drap, legemsbeskadigelse, voldtekt og sedelighetsforbrytelser mot mindreårige er for lav. Stortinget vil henstille til Høyesterett og landets øvrige domstoler å vurdere om ikke det generelle straffutmålingsnivå for slike forbrytelser bør skjerpes vesentlig innenfor de någjeldende rammer.»

Forslaget ble behandlet i innst.S.nr. 168 (1997-1998). Justiskomiteens flertall var enig i at straffenivået for grove voldsforbrytelser generelt var for lavt og at straffenivået burde økes f.eks. for forsettelig drap og voldtekt. Men, av prinsipielle grunner kunne likevel ikke flertallet gå inn for forslaget. Konstitusjonelt var det ikke noe i veien for å vedta forslaget slik det var utformet, men flertallet mente det ville være høyst uklart hvilken vekt vedtaket ville bli tillagt.

«Videre ser flertallet en fare ved at det vil kunne åpne for en praksis som kan misbrukes til mer direkte politisk styring av domstolenes virksomhet. Det vil etter flertallets mening være spesielt uheldig om straffutmålingspraksis skal kunne

gjøres til gjenstand for politisering og vesentlige endringer avhengig av skiftende flertall på Stortinget.

Forslaget åpner for en ny måte å kommunisere på mellom Storting og domstolene, som etter flertallets syn ikke er ønskelig. Flertallet mener at dagens kommunikasjonsform mellom Storting og domstoler bør opprettholdes, og at dagens praksis tilfredsstiller intensjonene i Grunnlovens § 96.

Det er viktig for flertallet å slå fast at domstolene ikke skal kunne bindes opp av ulike former for meningsytringer fra Stortinget, men bygge sine avgjørelser på lovtolkning, og at eventuelle bindende endringer derfor må gis lovs form. I straffeutmålingsbestemmelser kan det gjøres på flere måter, f.eks. ved å gi regler om skjerpene momenter i de aktuelle straffebudene, eller ved å justere strafferammen. Domstolene kan i tillegg, som nevnt ovenfor, legge vekt på komitemerknader som framkommer i andre sammenhenger.»

Etter dette ble forslaget forkastet. Til dette uttaler Høyesterettsdommer Matningsdal:

«Jeg er enig i den grunnholdningen som her kom til uttrykk, men uenig i det som uttales avslutningsvis om å legge vekt på hva som kommer til uttrykk i komitemerknader «i andre sammenhenger». Dersom det ble lagt vekt på slike utsagn, kunne man lett overskride grensen til politisk styring av domstolene. Og da Stortingets sammensetning varierer over tid, kunne straffutmålingen i så fall lett få karakter av å være konjunkturbestemt. Det representerer derfor en viktig rettssikkerhetsgaranti at domstolene, som har ansvaret for de lange linjer i straffutmålingen, utmåler straffen uten å legge vekt på hva som uttales i Stortinget utenom lovgiverrollen. En annen sak er at de hensyn som begrunner ønsket om et strengere straffenivå selvsagt i seg selv kan tilsi at nivået heves. Men hensynene bør ikke få økt vekt fordi de har kommet til uttrykk i sammenhenger som nevnt.»

4.7 Forarbeidene

Vanligvis har det som står i forarbeidene bare relevans ved lovtolkningen, og ikke for straffutmålingen. Men når lovgiver er henvist til å gi generelle straffebud med vide strafferammer, er det naturlig, ifølge Matningsdal, at signalene i forarbeidene blir tillagt betydelig vekt ved straffutmålingen. Utsagnene er i praksis av generell karakter og angir en retning, om straffen bør skjerpes eller reduseres. Her vil det være illojalt å ikke legge vekt på lovgivers anvisninger, mener Matningsdal, og motstykket kan lett bli at Stortinget ble tvunget til å vedta mer detaljerte straffebud med snevrere strafferammer, og det er ingen tjent med. Høyesteretts praksis viser også at det legges betydelig vekt på de signalene forarbeidene gir.

Det kan også tenkes at lovgiver gir uttrykk for at straffenivået bør heves, men avstår fra å heve strafferammen eller å innføre eller heve minstestrafen; det første fordi den er tilstrekkelig vid, det siste fordi man vil unngå de negative konsekvenser av minstestraft. Slike utsagn kan ikke være helt uten betydning, anfører Matningsdal, men på den annen side kan de ikke ha samme vekt som når de kombineres med en lovendring.

Justisdepartementet hadde samme syn ved endringen av strl. § 195 ved lov av 22. mai 1992 nr. 49, se fotnote 14 side 15.

5 Samspillet mellom Storting og Høyesterett

5.1 Innledning

Jeg vil nå gå inn i perioden som er oppgavens hovedfokus, tidsrommet 1995-2009. Jeg ser på de lovendring som er tilført og den etterfølgende rettspraksis fra Høyesterett og i hvilken grad Høyesterett er lojale overfor det Stortinget har vedtatt. Straffeloven § 192 ble sist endret ved lov av 12. juni 1981 nr. 62 og bestemmelsen lød etter det slik:

«Den som ved vold eller ved å fremkalle frykt for noens liv eller helse tvinger noen til utuktig omgang eller medvirker til det, straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år, men med fengsel i minst 1 år, dersom den utuktige omgang var samleie.

Hvis den fornærmede som følge av handlingen omkommer eller får betydelig skade på legeme eller helse, eller den skyldige tidligere er straffet etter denne paragraf eller etter § 195, kan fengsel inntil 21 år idømmes. Venerisk sykdom anses alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragraf.»

5.2 Et rop om strengere straff

Fra noen avisartikler ønsker jeg å trekke opp et bakteppe før perioden 1995-2009 behandles. I en avisartikkel fra NTB datert 30.08.1989 stod det:

«Voldtektsforbrytere blir sjelden dømt til fengselsstraffer i mer enn to år, til tross for at de tidligere kan ha blitt dømt for flere tilsvarende forhold og at loven har en strafferamme på opptil 15 år. Nå ønsker imidlertid de folkevalgte en heving av straffenivået for voldtekter. Og fanger ikke domstolene opp signalene, kan det, etter det NTB erfarer, komme på tale å heve minimumstraffen for voldtekter.»

Videre viser artikkelen at Riksadvokaten hadde tatt tak i straffenivået, og hadde strategisk nok startet med nivået for drap. Stortinget vedtok 16. juni samme år å øke strafferammene for en del voldssaker, men ikke for voldtekt. Det ble riktignok diskutert, men frafalt.

«Det norske lovverket har tidligere operert med minimumstraffer for sedelighetsforbrytelser, noe myndighetene med årene har fjernet da det viste seg at de ikke hadde den ønskede effekt. I mange saker ga minstestraft en gal plassering av forholdet, noe som en rekke ganger førte til frifinnelse eller en for hard straffeutmåling.»

Selv med disse ulempene ved minstestraft for øye, kom det nærmest fram som en trussel, dette signalet om heving av straff i voldtektssaker:

«Dersom disse signalene nå ikke tas til følge av domstolene, kan det etter det NTB erfarer, komme på tale igjen å reise spørsmål om økning av minimumstraffen for voldtekter... Nå ser det imidlertid ut til at Norge igjen vil få minimumstraffer på enkelte sedelighetssaker, såfremt ikke domstolene hever det generelle straffenivået i voldtektssaker.»

Signalet som ble sendte ut var klart: Nå ønsker man seg en heving av straffenivået for voldtekter.

Foruten misnøyen hos folket over det lave straffenivået, la i tillegg en lovendring til rette for skjerping av straffenivået. Ved lov av 22. mai 1992 nr. 49 ble straffeloven § 9 endret. Kravet til betydelig skade på legeme eller helse ble endret fra ”bliver sindssyg” til det noe mer omfattende ”bliver påført alvorlig psykisk skade”. Om endringen uttalte justiskomiteen:¹⁶

«Når det gjelder begrepet « betydelig skade » er komiteen enig i at dette utvides til også å omfatte alvorlig psykisk skade selv om dette ikke er et klart definert medisinsk begrep. Endringen foreslås tatt inn i straffeloven § 9 og vil gi konsekvenser for alle bestemmelser i straffeloven der « betydelig skade » er et straffeskjerpene moment. Endringen er i samsvar med straffelovkomisjonens forslag til bestemmelse som skal erstatte § 9 i nåværende straffelov.»

Dette er tilfelle for strl. § 192 som hadde «betydelig skade» som et straffeskjerpene moment i sin ordlyd. Bestemmelsen ble endret for at de psykiske skadefølgene som barn kunne få etter seksuelt misbruk lettere kunne omfattes av begrepet og dermed lede til

¹⁶ Innst.O.nr.54 (1991-1992) punkt 3 under ”Komiteens merknader” fjerde avsnitt

straffeskjerpning.¹⁷ Lovgiver ønsket et økt vektlegging av de psykiske skadevirkningene for fornærmede. Etter denne tilretteleggingen lå nå ballen hos Høyesterett og tide var moden for en heving av straffenivået – i det minste for de groveste tilfellene.

5.3 Rt-1994-1552 - Høyesterett åpner for heving

I Rt-1994-1552 gjaldt saken to tilfeller av voldtekt, riktig nok verken voldtekt til samleie eller bruk av grov vold. Aktor hadde i saken vist til at straffenivået generelt burde heves i voldssaker, sammenlignet med straffenivået for andre forbrytelsestyper særlig post- og bankran. Førstvoterende uttalte at det riktignok var en av Høyesteretts oppgaver å sikre at straffenivåene fra forskjellige lovbruddstyper var avpasset hverandre og at de sto i et rimelig forhold til blant annet skadevirkningene ved de straffbare handlingene det gjelder:

«Ut fra rettferdstanker – tanker om forholdsmessighet mellom skadevirkninger og straff for ulike lovbruddstyper - mener jeg det kan være grunn til å høyne straffenivået for noen typer av voldtektssaker. Men jeg vil understreke at voldtektssaker er ytterst forskjellige, og at hver sak må vurderes for seg.»

Riktig nok var Høyesterett tilbakeholden med å heve straffenivået i store sprang og til spørsmålet om straffeheving uttalte førstvoterende:

«Men hensynet til forutseelighet - jf prinsippet i straffeloven § 3 - taler for at domstolene er varsomme med å endre straffenivået i store sprang. Det bør normalt bare være tale om at straffenivået jevnlig tilpasses samfunnsforholdene til enhver tid.»

Begge sakene gjaldt voldtekt der partenes forutgående samliv fikk betydning for straffutmålingen. I Rt-1995-801 ble voldtekten utført etter en uoverensstemmelse etter at fornærmede ytret ønske om å avslutte samboerforholdet. I straffutmålingen ble det lagt vekt

¹⁷ Ot.prp.nr.20 (1991-1992) punkt 3.7.1

på at domfelte og fornærmede hadde hatt et ordinært samboerforhold i åtte år. Flertallet kom til straff av fengsel i 1 år og 3 måneder hvorav 6 måneder betinget, mens mindretallet på to dommeren ønsket å øke den betingede delen til 9 måneder. Rt-1996-362 gjelder ektepar som hadde bodd sammen over flere år, men som nå var separert. Voldtekten fant sted 2 måneder etter bruddet og innebar mindre voldsbruk enn den førstnevnte dommen. Høyesterett refererte til avgjørelsen i Rt-1994-1552 og uttaler at retningslinjene dommen trekker opp har blitt lagt til grunn i senere saker for Høyesterett. I det som videre uttales i dommen kan det synes som om underrettene med glede mottok budskapet om heving av straffenivået og at de gikk litt for raskt frem. Høyesterett mener lagmannsrettens utmålte straff, vurdert fra den praksis som foreligger, ble for streng. Straffen ble endret fra i lagmannsretten 1 år og 8 måneder til i Høyesterett 1 år og 4 måneder.

5.4 Rt-1999-363 - ytterligere heving av nivået

I Rt-1999-363 gjaldt saken ett tilfelle av voldtekt til samleie, der domfelte trengte seg inn i fornærmedes leilighet, og ett tilfelle av utuktig handling mot en sovende kvinne begått fem år tidligere. Aktor i saken, statsadvokat Uggerud, anførte fire begrunnelser for at straffenivået burde økes. Førstvoterende er enig i at Høyesterett «til enhver tid må vurdere straffenivået innenfor strafferammen for de ulike forbrytelser» og at dette like lett kunne lede til en redusering som en skjerping av nivået. Flertallet vurderte det dit hen at det forstas var grunn til «en viss skjerping i forhold til det nivået som kan utledes av en sammenligning med saksforholdet i Rt-1994-1552 og senere rettspraksis». Samtidig understreket førstvoterende at «straffeskjerping uten grunnlag i en lovendring alltid inneholder et visst element av tilbakevirkning».

Deretter slutter Høyesterett seg til to av argumentene for straffeskjerping fra statsadvokaten. For det første anføres at ny kunnskap om handlingens skadevirkninger vil kunne ha betydelig vekt når det reises spørsmål om endring av nivået. Illustrerende her er Rt-1996-1726 hvor straffenivået for ulovlig befatning med kokain ble redusert under henvisning til ny kunnskap om kokainens skadevirkninger. For seksuelle overgrep vedkommende uttales at det ikke er noe nytt at fornærmede utsettes for og ofte også påføres

psykiske skadevirkninger. Men at det som en følge av økt forskning har inntrådt en økende innsikt i og erkjennelse av at de psykiske skadevirkningene kan være massive og vare i lang tid etter voldtekten. Førstvoterende mener faren for slike skadevirkninger bør tillegges større betydning for straffnivået enn hva det har blitt gjort hittil.»

Som en begrunnelse for dette la Høyesterett vekt på at nivået for alvorlige sedelighetsforbrytelser mot barn hadde økt de siste årene. For disse områdene utgjorde det riktignok en viktig forskjell ved at lovgiver ved en lovendring i 1992 markerte at straffnivået skulle økes. Det er her snakk om endringen av legaldefinisjonen av betydelig skade i strl. § 9 som for øvrig er behandlet ovenfor. Foruten den direkte betydningen denne lovendringen hadde på § 192 annet ledd som hever strafferammen når voldtekten har medført ”betydelig skade” mener Høyesterett den økte vektleggingen av psykiske skadevirkninger ikke kan være begrenset til seksuelle overgrep mot barn.

For det andre mener førstvoterende det bør foretas en viss straffeskjerpning for enkelte voldtekter ut fra en sammenligning med straffnivået for grove ran, men utdyper det ikke nærmere. Førstvoterende uttaler at også hjelpløshetstilfellene, der fornærmede ikke gjør motstand på grunn av søvn, rus eller lignende, kan påføre fornærmede betydelig psykiske skadevirkninger. Flertallet bemerker derfor at straffnivået som synes å ha vært praktisert for tilsvarende overtredelser fremstår som for lav.

Mindretallet, dommer Aarbakke, voterte for en mildere straff enn flertallet og mente for det første at lagmannsretten hadde tatt tilstrekkelig høyde for de psykiske skadevirkningene. For det andre pekte han på at voldtektsforbrytelsen nylig var blitt vurdert i en saklig og bred sammenheng i NOU 1997: 23 Seksuallovbrudd. I utredningen var det foretatt en gjennomgang av Høyesteretts praksis i tiden 1992-1996 der konklusjonen ble at «straffnivået, særlig for de graverende overgrep hvor det foreligger skjerpene omstendigheter, ”synes” å ligge noe lavt» (side 20 og side 57). For mindretallet var det uansett ikke noe behov å foregripe den lovgivningsmessige behandling av voldtektsforbrytelsen som utredningen formentlig ville føre til.

Høyesterett skjerpet straffen fra fengsel i 2 år til fengsel i 2 år og 6 måneder.

I en dom samme år, Rt-1999-919, fant førstvoterende at voldtekten klart var av den type der straffenivået bør skjerpes i tråd med Rt-1995-1552 og Rt-1999-363. Det dreide seg om et brutalt overfall begått i en øde gate om natten. Gjerningsmannen var helt ukjent for fornærmede og det ble brukt «ikke ubetydelig vold», deriblant et strupetak som medførte kvelningsfornemmelser. Videre var voldtekten krenkende og fornedrende. Saken gjaldt ett tilfelle av voldtekt til samleie og kunne sammenlignes med Rt-1999-363. Derimot var voldsutøvelsen i den foreliggende saken klart grovere, og karakteren av overfall og brutalitet mer uttalt. Dette måtte derfor lede til en strengere reaksjon, mente Høyesterett og satte straffen til fengsel i 3 år.

Høyesterett hever altså gradvis nivået ved å vektlegge straffeskjerpene momenter i tråd med hva som ble uttalt i bl.a. Rt-1994-1552.

I Rt-2000-40 behandlet Høyesterett en sak hvor domfelte var funnet skyldig i flere brudd på strl. § 193 første ledd. Ved fire anledninger hadde han neddøpet kvinner for å oppnå seksuell omgang, ved to av tilfellene seksuell omgang til samleie. Handlingene skjedde i løpet av én sommer og hadde et systematisk preg. Høyesterett uttalte at de tidligere ikke hadde behandlet noen saker etter strl. § 193 første ledd andre straffalternativ før som kunne danne grunnlag for straffutmålingen i denne saken. Retten uttalte at det derfor var nærliggende å søke støtte til straffutmålingen i praksis fra § 192 første ledd andre straffalternativ om voldtekt til samleie, jf. § 213 (nå § 206 som også da sidestilte visse former for seksuell omgang med samleie). Videre ble det pekt på at det i den senere tid hadde skjedd en skjerping av straffenivået for voldtekt og henviste til Rt-1999-363 og Rt-1999-919 og hevet straffen fra 4 år til 4 år og 6 måneder.

Høyesterett hever ikke bare straffenivået i de grovere tilfellene etter § 192, men begynner også å heve straffenivået etter § 193. Om dette uttaler Høyesterett i sistnevnte dom:

«Sjølvs om § 192 rammar der det vert nytta vald eller framkalling av frykt som grunnlag for tvang, og § 193 første ledd 2. straffalternativ rammar der den fornærma vert sett i ein tilstand der han eller ho ikkje evnar å motsetje seg handlinga, er det i begge tilfella tale om situasjonar der overgriparen set den fornærma ute av stand til å motsetje seg handlinga. Dei konkrete omstenda i sakene vert då viktigare for straffutmålinga enn kva paragraf tilhøvet skal vurderast etter.»

Høyesterett legger ved straffutmålinga tilsynelatende større vekt på at de to tilfellene ligner rent kategorisk ved at man i begge tilfellene setter en person ut av stand til å motsette seg den seksuelle handlingen, enn at de to paragrafene har helt forskjellige strafferammer.

Den påstartede straffeskjerpningen for forbrytelser etter § 193 fortsettes av Høyesterett i Rt-2000-800. Til sammenligning ved straffutmåling etter § 193 uttalte førstvoterende at det kun fantes høyesterettsavgjørelser fra 1980- og begynnelsen av 1990-tallet. «I de senere år», skriver Høyesterett, «synes det for øvrig å være utviklet delvis nye livsmønstre og endringer i bruken av forskjellige slag rusmidler. Situasjoner hvor overtredelse av straffeloven § 193 første ledd 1. straffalternativ kan finne sted, oppstår trolig hyppigere enn tidligere». Dette er nok kan nok tolkes slik at det

Den konkrete saken gjaldt to menn som var sammen om å gjennomføre samleie over noe tid med en nærmest bevisstløs kvinne. Hun hadde røkt hasj i alkoholpåvirket tilstand sammen med gjerningsmennene som hun hadde møtt tilfeldig. Det ble uttalt av førstvoterende at det var grunn for Høyesterett å påse at straffenivået for § 193 er tilpasset samfunnsforholdene i dag og ikke minst det straffenivået som er etablert for andre alvorlige seksualforbrytelser. Etter det skjerpet Høyesterett straffen for de to mennene fra fengsel i 75 dager hvorav 45 dager betinget til fengsel i 120 dager.

I Rt-2000-822 uttaler førstvoterende at han for sin del ikke kunne se at det var noe misforhold mellom lagmannsrettens straffutmåling og de prinsipielle uttalelsene i Rt-1999-

363, Rt-1999-919 og Rt-1994-1552. Det sentrale, uttalt av førstvoterende, var en straffutmåling ut ifra innholdet i handlingene og ut ifra de virkning og den fare slike handlinger til vanlig innebærer for den krenkede. Saken gjaldt en 16-åring som hadde ranet en butikk, voldtatt den kvinnelige ekspeditøren og sperret henne inne på toalettet. Lagmannsretten utmålte en straff til fengsel i 3 år og 4 måneder hvorav 1 år og 10 måneder betinget. Høyesterett var enig i straff av fengsel i 3 år og 4 måneder, men gjorde ytterligere 6 måneder betinget. Et mindretall på to dommere dissenterte og ønsket å gjøre hele straffen betinget.

Dommen kan tyde på at Høyesterett nå følte de hadde fått hevet straffene til et riktig nivå, i hvert fall så langt det lot seg gjøre uten en lovendring.

Høyesteretts avgjørelse i Rt-2001-411 gjaldt straffutmåling for to voldtekter til samleie begått i et samboerforhold under avslutning. Ved straffutmålingen ble det tatt utgangspunkt i Høyesteretts siste års stadig gradvise heving av straffenivået for flere kategorier voldtekt. Den siste av de to voldtektene var spesielt krenkende og nedverdiggende, hadde en varighet på flere timer og karakter av seksuell mishandling. Høyesterett la liten vekt på det forutgående samlivet, og uttalte at den utmålte straff, fengsel i 3 år og 3 måneder, «i alle fall ikke [var] for streng».

6 Dagens voldtektsbestemmelse

6.1 En ny æra

Lovrevisjonen av 11. august 2000 nr. 76 førte med seg omfattende endringer i straffelovens sedelighetskapittel. Bestemmelsene her var blitt til for nesten 100 år siden og selv med enkelte endringer var mange av bestemmelsene preget av tiden de ble til i. Stortinget mente det nå var på tide med en fullstendig revisjon av straffeloven. Som en prioritert del av dette ble det nedsatt et seksuallovbruddsutvalg som skulle gjennomgå sedelighetskapittelet.

Gjennomgangen av sedelighetskapittelet ledet til at paragrafsystemet ble forenklet og språket modernisert; «utuktig omgang» ble byttet ut med «seksuell omgang» og kapitteloverskriften ble endret fra «Forbrydelser mod Sædeligheten» til «Seksualforbrytelser». Voldtektsbestemmelsen ble vesentlig endret og fikk en mer systematisk oppstilling da den ble endret ved lov av 11. august 2000 nr. 76. § 192 fikk da følgende ordlyd:

«Den som

- a) skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd, eller
- b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller
- c) ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv,

straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år. Ved vurderingen av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år.

Straffen er fengsel i minst 2 år dersom

- a) den seksuelle omgang var samleie, eller
- b) den skyldige har fremkalt en tilstand som nevnt i første ledd bokstav b for å oppnå seksuell omgang.

Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

- a) voldtekten er begått av flere i fellesskap,
- b) voldtekten er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte,
- c) den skyldige tidligere er straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 195, eller
- d) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbar sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme

eller helse etter denne paragrafen.

Den som ved grov uaktsomhet gjør seg skyldig i voldtekt etter første ledd, straffes med fengsel inntil 5 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i tredje ledd, er straffen fengsel inntil 8 år.»

6.2 Seksuell omgang - § 192 første ledd

Jeg vil i det følgende gjennomgå voldtektsbestemmelsen slik den ble ved lov av 11. august 2000 nr. 76. Slik fremtrer loven i det vesentligste også i dag.¹⁸

Første ledd bokstav a rammer den tradisjonelle voldtekten - seksuell omgang ved vold eller ved annen truende atferd.¹⁹ Det må altså foreligge «seksuell omgang» samt «vold» eller «truende atferd». Videre peker ordlyden «ved vold» og «ved truende atferd» på at det kreves årsakssammenheng mellom volden eller den truende atferden og den seksuelle omgangen. Dette vil jeg behandle felles for bokstav a og c nedenfor.

Seksuell omgang omfatter de mest intime formene for seksuell aktivitet. Som seksuell omgang regnes blant annet samleie, masturbering, innføring av fingre i skjede eller endetarmsåpning, slikking av kjønnsorganer og samleielignende bevegelser med blottet kjønnsorgan mot en annens nakne kropp.²⁰ Nedad grenser seksuell omgang til seksuelle handlinger, jf. § 200.²¹

¹⁸ Ved lovendring av 10. januar 2003 nr. 2 ble et ord tilført i tredje ledd bokstav b uten at dette medførte noen realitetsendring, jf. Ot.prp.nr.109 (2001-2002) s. 43-44

¹⁹ Tidligere gjaldt det her et krav om tvang, men det ble forlatt ved lov av 11. august 2000 nr. 76 da ordlyden kunne gi en uønsket sterk fokusering på fornærmedes egen atferd

²⁰ Ertzeid (2006) s.341 siste avsnitt

²¹ Slike handlinger består i fysisk kontakt som er noe fjernere fra samleie og samleielignende forhold, eksempelvis beføling av bryster eller kjønnsorganer på bar hud eller utenpå klærne

6.2.1 Vold og truende atferd

Hvor mye som skal til før det er snakk om vold i lovens forstand er det vanskelig å si noe konkret om, kravet er her relativt. I forarbeidene til lovendringen av 11. august 2000 nr. 76 står det:

«Voldsbegrepet er svært vidt. Det omfatter alle grader av vold fra det å ta tak rundt offeret og holde henne fast, til slag, spark, kvelertak og bruk av våpen. I juridisk teori er kravet til vold i voldtektsbestemmelsen oppsummert som «enhver maktanvendelse mot fornærmedes legeme som utføres med det forsett å overvinne en alvorlig ment motstand» (Bratholm og Matningsdal (red.): Kommentirutgave til straffeloven, 1995 s. 429). Det er imidlertid ikke noe krav at offeret har satt seg til motverge.»²²

Truende atferd inkluderer lovens tidligere ordlyd før endringen i 2000 («ved å fremkalle frykt for noens liv eller helse»), men er ikke begrenset til det. Den truende atferden kan komme til uttrykk verbalt eller på annen måte. Trusselen trenger ikke være rettet direkte mot fornærmede, men omfattes også om den er rettet mot noen som står fornærmede nær. Det er heller ikke et krav at trusselen går ut på å gjøre noe straffbart. Trusler om avsløringer, rykter, anmeldelser osv. vil derfor kunne omfattes.²³

6.2.2 Hjelpløshetstilfellene

Første ledd bokstav b likestiller med voldtekt seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner er ute av stand til å motsette seg handlingen. Bokstav b viderefører gjerningsbeskrivelsen fra den tidligere § 193 og tar ikke sikte på noen realitetsendringer.²⁴ Lovgiver flyttet gjerningsbeskrivelsen til voldtektsbestemmelsen for å understreke alvorlet

²² Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) s. 29 femte avsnitt

²³ Ertzeid (2006) s.349-50

²⁴ Ot.prp. nr 28 (1999-2000) s.156 første avsnitt

og straffverdigheten ved disse tilfellene. Bevisstløs omfatter også søvn og rus, og det er irrelevant om bevisstløsheten er selvforskyldt.²⁵

6.2.3 Tvinger andre

Første ledd bokstav c kom som en reaksjon på avgjørelsen i Rt-1999-1718 hvor Høyesterett kom til at verken voldtektsbestemmelsen eller begrepet utuktig omgang omfatter tilfeller der noen tvinges til selv å føre gjenstander inn i vagina. Departementet antydte at disse forholdene burde bedømmes noe mildere enn andre tilfeller av voldtekt, men det var ikke justiskomiteen enig i. Den fremhevet at en slik handling vil «kunne fremstå som særlig ydmykende for offeret».²⁶

I både første ledd bokstav a og c kreves årsakssammenheng mellom volden eller den truende atferden og den seksuelle omgangen. Tiltalte må ha utvist skyld (forsett eller grov uaktsomhet) i forhold til årsakssammenhengen slik at vedkommende forsto eller måtte forstå at den seksuelle omgangen ble oppnådd ved vold eller truende atferd. For domfellelse etter første ledd bokstav b er det ikke noe krav om årsakssammenheng. Her er det nok for domfellelse at det finnes bevist at tiltalte hadde seksuell omgang med en som var bevisstløs eller av andre grunner var ute av stand til å motsette seg handlingen.

Etter første ledd andre punktum skal det legges vekt på om fornærmede er under 14 år ved bedømmelsen av om det er utøvd vold eller truende atferd. Dette presiserer at vurderingen av om det er utøvd vold eller truende atferd, eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, er relativ – fornærmedes alder må hensyntas.

Medvirkning til voldtekt er fortsatt straffbart. Tidligere var dette uttrykkelig nevnt i § 192, men er nå utskilt og står i § 205.

²⁵ Matningsdal (2010) note 1540

²⁶ Innst.O. nr 92 (1999-2000) punkt 4.3.2 og 4.3.3 s.9-10

Strafferammen fra tidligere videreføres og er for seksuell omgang etter første ledd fengsel i 10 år. For hjelpeløshetstilfellene medførte dette en heving av strafferammen fra 5 til 10 år.

6.3 MinstestStraff på 2 år - § 192 annet ledd

Annet ledd setter minstestStraff til 2 år dersom den seksuelle omgangen er samleie. Samtidig får dette den følge at øverste strafferamme heves til 15 år, jf. § 17 første ledd bokstav a. § 206 likestiller analt og vaginalt samleie. Innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpning likestilles med samleie. «Likestilles» innebærer at handlingene ikke regnes som samleie, men at strafferammen skal være den samme som ved samleie.²⁷ Andre former for oral seksuell aktivitet omfattes ikke av bestemmelsen. Heller ikke innføring av fingre i vagina eller endetarmsåpning omfattes av bestemmelsen.²⁸ Ved seksuelle overgrep mot barn under 14 år likestilles med samleie også innføring av penis inn i og mellom de store og små kjønnslepper.

Bokstav b omhandler også tilfeller hvor gjerningsmannen har framkalt en hjelpeløshetstilstand ved f.eks. neddoping eller ved å narre til å drikke seg sanseløst beruset, i den hensikt og deretter benytter seg av hjelpeløshetstilstanden til å skaffe seg seksuell omgang.²⁹

6.4 Fengsel inntil 21 år - § 192 tredje ledd

Tredje ledd åpner for å bruke 21 års fengsel for visse omstendigheter voldtekt lovgiver mener er ekstra grove. Bokstav a ble inntatt ved lovendringen i 2000 og rammer gruppevoldtekter. «Straffskjerpelsen markerer det graverende i at en person både begår en voldtekt, og medvirker til de øvrige overgrep.»³⁰ En person som kun medvirker til andres voldtekt og ikke selv voldtar, kan derimot straffes for medvirkning etter § 205.

²⁷ Matningsdal (2010) note 1690

²⁸ NOU 1991:13 s.20-21 og Ot.prp.nr 20 (1991-1992) kap. 10 s.67 under "Til strl § 213"

²⁹ Matningsdal (2010) note 1548

³⁰ ibid. note 1550

Bestemmelsen kommer til anvendelse selv om det ikke har vært mer enn to overgripere.³¹

Bokstav b ble også tilført ved lovendringen i 2000. Den gir straffeskjerpelse for voldtekter begått på særlig smertefull eller krenkende måte. Hva som rammes beror på skjønn, men fornærmedes alder og utrustning skal stå sentralt i vurderingen.³² I forhold til barn eksemplifiseres dette i NOU 1991:13 side 35:

«Som eksempel kan nevnes overgrep som innebærer særlig smertefull inntrengning i skjeden eller endetarmsåpningen. Som eksempel på overgrep som er begått på en særlig krenkende måte, kan nevnes oralsexovergrep og overgrep som medfører at det skjer sædutløsning på barnets kropp. Også inntrengning i skjeden eller endetarmsåpningen med gjenstander kan oppleves som særlig krenkende.»

Bokstavene c og d gir adgang til å idømme fengsel inntil 21 år dersom den skyldige tidligere er straffet etter § 192 eller § 195, eller dersom fornærmede dør eller får betydelig skade på legeme eller helse som følge av handlingen. Disse to bestemmelsene ble ved lovendringen videreført fra dagjeldende § 192 annet ledd og skal forstås på samme måte som tidligere.³³ Om innholdet i begrepet «betydelig skade på legeme eller helse» vises det til legaldefinisjonen i § 9. Skyldkravet med hensyn til straffeskjerpene følger er fremdeles culpa levissima; såfremt gjerningspersonen hadde mulighet til å forutse følgene, er altså skyldkravet oppfylt på dette punkt, jf. § 43.

6.5 Grovt uaktsom voldtekt - § 192 fjerde ledd

Ved lovendringen ble også grovt uaktsom voldtekt kriminalisert og opptatt i voldtektsforbudet. Og gjøre uaktsom voldtekt straffbar ble allerede foreslått av Bratholm i 1985 for en mer effektiv håndhevelse av § 192.³⁴ I 1997 konkluderte imidlertid flertallet i

³¹ Rt-2002-1210

³² Ot.prp.nr 28 (1999-2000) kap. 16.1.1

³³ Ot.prp.nr 28 (1999-2000) s.157 første avsnitt

³⁴ LoR 1985 s. 1-2

Seksuallovbruddsutvalget med at det ikke var tilstrekkelig grunn til å kriminalisere uaktsom voldtekt.³⁵ Under en viss tvil kom departementet til at grovt uaktsom voldtekt burde kriminaliseres.³⁶ Departementet la avgjørende vekt på at en kriminalisering ville «styrke rettsvernet for voldtekts ofre uten at det [ville innebære] noen tilsvarende rettssikkerhetsrisiko for gjerningsmannen.»

I forarbeidene er det uttalt at meningen ikke var å redusere skyldkravet og gi grunnlag for nedsubsumering av det straffbare forholdet der forsett kan bevises. Grov uaktsomhet antas mest praktisk for kravet til årsakssammenheng mellom gjerningspersonens atferd og den seksuelle omgangen, men kan også tenkes ved mild voldsanvendelse eller truende adferd. Vurderingen er relativ og kravene vil være forholdsvis små overfor en fornærmet i en utsatt situasjon, f.eks. et barn. Om uaktsomhetsvurderingen skriver Ertzeid:

«Det sentrale ved uaktsomhetsvurderingen er ikke som ved forsettsvurderingen hva tiltalte tenkte eller mente i gjerningsøyeblikket, men om handlingen kan anses forsvarlig, og om tiltalte kan bebreides dersom handlingen var uforsvarlig. For å kunne straffes for grovt uaktsom voldtekt, må tiltalte være sterkt å bebreide for ikke å ha forstått at den seksuelle omgangen ble oppnådd ved bruk av vold eller trusler, eller at den seksuelle omgangen skjedde med noen som var ute av stand til å motsette seg handlingen.»³⁷

Grov uaktsom voldtekt har straffes med fengsel inntil 5 år. Foreligger noen av de skjerpene omstendigheter etter tredje ledd heves strafferammen til 8 år.

³⁵ NOU 1997:23 kap. 4.4.4.1

³⁶ Ot.prp.nr 28 (1999-2000) kap. 4.2 og kap. 16.1.1

³⁷ Ertzeid (2006) s.355

6.6 Straffenivået

Etter utvalget vurdering synes straffenivået i voldtektssaker å ligge noe lavt.³⁸ Dette gjaldt særlig de graverende overgrepene hvor det forelå skjerpene omstendigheter. De mente ikke det var behov for noen endring av strafferammene da disse var vide nok. Det de derimot ønsket seg var at domstolene skulle legge større vekt på skjerpene omstendigheter og være mer kritiske til vurderingen av hvilke omstendigheter som bør tillegges vekt i formildende retning. Her uttaler utvalget:

«Utgangspunktet er at voldtektsbestemmelsen tar sikte på å ramme enkeltstående overgrep. At en voldtekt ikke inngår i en lang rekke overgrep, bør derfor ikke anses som formildende. Heller ikke bør det etter utvalgets oppfatning regnes som formildende at det ikke er anvendt mer vold enn det som var nødvendig for å tvinge offeret. Videre bør det i utgangspunktet utvises forsiktighet med å tillegges vekt i formildende retning at offeret og overgriperen har et ekteskap eller samboerskap bak seg. I noen tilfelle kan det være riktig, men i andre tilfelle kan dette også være et forhold som øker voldtektens straffverdighet.»

Departementet var enig i utvalgets synspunkter, og mente det ikke var nødvendig med noen endrede strafferammer, da Høyesterett i sine nyeste avgjørelser hadde gitt uttrykk for at straffenivået skulle heves. Tilstrekkelig var signalet i lovforslaget om en høyning av straffenivået for voldtekt og at straffebestemmelsen for voldtekt utvides.

7 Et nytt straffenivå

Av prinsipielle avgjørelser og avgjørelser der man ser spor av straffeskjerpning, kan først og fremst nevnes Rt-2001-1647. Saken gjaldt et samboerpar som hadde lokket en 10 år

³⁸ Ot.prp.nr 28 (1999-2000) kap. 4.6

gammel pike til seg og voldtatt henne. Det straffbare forholdet fant sted før endringsloven av 11. august 2000 nr. 76 trådte i kraft, hvilket den gjorde samme dag. Etter strl. § 206 tredje punktum slik den nå lyder, ville forholdet blitt å likestille med samleie i forhold til § 195 og antakelig også i forhold til § 192. Minimumsstraffen etter begge disse straffalternativene ble ved lovendringen hevet fra 1 til 2 års fengsel. Høyesterett uttalte:

«... på samme måte som selve endringsloven ikke kan tillegges tilbakevirkende kraft til skade for domfelte, kan heller ikke forarbeidene i seg selv tillegges slik virkning. Imidlertid har nok forarbeidene fanget opp en utbredt rettsoppfatning i samfunnet om at det må reageres strengere ved slike overtredelser, ut fra en stigende erkjennelse av de skadevirkninger seksuelle overgrep mot barn kan medføre. En slik utbredt rettsoppfatning kan også domstolene ha grunn til å legge vekt på gjennom en gradvis skjerping av straffenivået.»

Høyesterett mener her at de, som også uttalt i Rt-1994-1552, skal tilpasse straffenivået og sørge for at det står i et rimelig forhold til skadevirkningene. Allikevel kommer dette på spissen som her når en lovendring tilsier skjerpet straff, mens forholdet som konkret er til avgjørelse skjedde før lovendringen trådte i kraft.

Domfelte viste i sin anke for Høyesterett til at straffen var for streng i forhold til lignende saker, særlig ble det vist til Rt-1997-1994 som domfelte hevdet gjaldt et mer alvorlig forhold. Saksforholdet var noe av det samme: En 41-årig mann ble idømt 4 års ubetinget fengsel for utuktig omgang til samleie med ektefellens syvårige datter. Skjerpende omstendigheter var at misbruket ble gjennomført og videofilmet med sikte på videresalg av pornografisk materiale fra en virksomhet domfelte og hans ektefelle hadde startet. Høyesterett la betydelig vekt på den planlagte, kyniske utnyttelsen av barnet til økonomisk vinning. Retten tok i utmålingen også hensyn til at domfelte en rekke ganger tidligere var domfelt for økonomisk motiverte forbrytelser. I dommen inngikk reststraff på 1 år for andre forhold (alene ville nok da en straff på noe rundt 3 år tilsvare seksualforbrytelsen).

Tilbake til Rt-2001-1674 satt Høyesterett straffen til fengsel i 4 år. Det som skilte saken fra den tidligere refererte Rt-1997-1994 var ifølge Høyesterett både voldselementet og at det gjaldt domfellelse etter § 192.

Før jeg går inn i sakens faktum vil jeg trekke frem en uttalelse Høyesterett kommer med angående straffutmåling i Rt-2002-1210. Høyesterett uttalte at det var grunn til merke seg at mange av dommene i voldtektssaker er anket av domfelte, og at formuleringer om at «straffen ikke er for streng» kan innebære at resultatet hadde blitt høyere straffer om påtalemyndigheten hadde anket. Eksempler på slike uttalelser finnes i Rt-2001-411, Rt-2001-1674, Rt-2001-1713 og Rt-2002-448 – alle avgjørelser der behandlingen i Høyesterett skjer etter lovendringen.

Dette er jo et klart signal til påtalemyndigheten om at de også har en del av ansvaret for å få til et riktig straffenivå. Hadde det blitt en noe strengere straff i disse sakene ville det kunne hatt en veiledende funksjon for underrettene og tilsvarene gitt en noe raskere heving av straffenivået. Sakene var fra tiden før lovendringen av august 2000, men ble avsagt etter at loven hadde trådt i kraft. Den noe strengere straffen påtalemyndighetenes anke evt. hadde medført, ville trolig knapt hatt noen annen funksjon enn å gi en mer jevn overgang til det nye straffenivået som ble innført ved lovendringen av august 2000.

I Rt-2002-1210 behandler Høyesterett den første voldtektssaken etter den nye lovendringen av 2000. Fornærmede og de to domfelte hadde truffet hverandre på et utested. Voldtekten som bestod i flere samleier, inkludert et oralt samleie, ble begått av de to domfelte i fellesskap hjemme hos den ene av dem. Høyesterett beskrev voldtekten som «sterkt krenkende og nedverdiggende».

Høyesterett setter av god plass til å gjennomgå forarbeidene som ligger til grunn for lovendringen. Det pekes på at voldtekten skjedde etter at § 192 ble endret slik at minstestrafen for voldtekt til samleie ble hevet fra 1 til 2 års fengsel, samtidig som den øvre rammen for voldtekt gjort av flere i fellesskap ble satt til fengsel i 21 år. Videre vises

til at det av forarbeidene til endringsloven går klart fram at det var et siktemål å øke det alminnelige straffnivået for voldtekt, og i særlig grad for de mest alvorlige formene for voldtekt slik som gruppevoldtekt.

Fra lagmannsrettens avgjørelse ble de konkrete endringer av strafferammen lovendringen av 2000 medførte så vidt nevnt. Høyesterett gikk derimot grundig inn i uttalelser fra forarbeidene om behovet for et skjerpet straffnivå. Seksuallovbruddutvalget (et underutvalg under Straffelovkommisjonen) kom til at verken øking av den alminnelige strafferammen eller minstestrafen ville være hensiktsmessig, men foreslo heller å utvide tilfellene som åpnet for bruk av 21 år fengsel. Utvalget mente den høyeste strafferammen også burde komme til anvendelse dersom voldtekten var begått av flere i fellesskap:

«En voldtekt hvor det er flere overgripere som handler i fellesskap, innebærer forsterkede elementer av hjelpeløshet og ydmykelse for offeret. Offeret kan i slike tilfeller også utsettes for større fare. Straffverdigheten av et slikt overgrep er derfor etter utvalgets syn større enn for voldtekt hvor overgriperen handler alene. Med dette forslaget ønsker utvalget å få frem at handlingene til hver enkelt deltaker i felleshandlingen er mer straffverdige enn om overgriperen handler alene. Derfor er det etter utvalgets forslag riktig å straffe den enkelte overgriper både for voldtekt begått av flere i fellesskap og for medvirkning til voldtekt begått av flere i fellesskap.

...

Ved straffutmålingen innenfor strafferammen vil imidlertid eventuell medvirkning - og graden av medvirkning - til de andres voldtekt ha betydning som straffutmålingsmoment.»³⁹

Departementet hadde merket seg at Høyesterett hadde gitt uttrykk for synspunkter på at straffnivået burde heves, og uttalte at det fortsatt var rom for skjerping av straffnivået ved

³⁹ NOU 1997:23 s. 58 andre spalte siste avsnitt

visse typer av voldtekt.⁴⁰ Justisnemnda var enig i at straffenivået i sedelighetssaker var for lavt og uttalte:

«Komiteen forventer at domstolene følger opp komiteens merknader, og vil understreke at hensynene til ofrene og alvoret i forbrytelsen må veie tyngre enn tiltaltes krav på forutsigbarhet og likebehandling i forhold til tidligere domsavsigelser i sammenlignbare saker. Komiteen understreker at den idømte straff gir signaler om hvor alvorlig samfunnet ser på en handling, og komiteen mener det blir helt galt når en så krenkende handling som seksuelle overgrep/voldtekter straffes mildere enn for eksempel økonomiske forbrytelser. Komiteen er av den oppfatning at personlige krenkelser er vel så skadelige og straffverdige som forbrytelser med økonomisk innhold.»⁴¹

I gjennomgangen av forarbeidene avslutter Høyesterett med at synspunktene ble fulgt opp i drøftelsene i Stortinget.⁴² For faktum i saken medførte lovbehandlingen en skjerpet minstestraft på 2 år og en strafferamme på 21 år for voldtekt begått av flere i fellesskap. Etter lovendringa tok retten standpunkt til straffenivået på det nye lovgrunnlaget og hevet straffen for begge gjerningsmennene fra 4 til 5 års fengsel i samsvar med aktors påstand. Uttalt at den grove voldtekten var et særlig massivt overgrep mot den krenkede.

I Rt-2002-1288 gjaldt saken samleie med to fulle og sovende jenter. Domfelte og den ene fornærmede kjente hverandre fra før. De to hadde overnattet hos domfelte og mens de sov hadde han gjennomført samleie med begge. I voteringen var meningene delte og det ble dissens 3-2.

Førstvoterende dommer Utgård, som flertallet slutter seg til, tar anken til følge ved å gjøre en del av straffen betinget. Handlingen skal vurderes etter den nye bestemmelsen i § 192 der nå straffenivået er skjerpet vesentlig. Det pekes på at gjerningsbeskrivelsen før 11.

⁴⁰ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) punkt 4.6.4

⁴¹ Innst.O. nr 92 (1999-2000) s. 7

⁴² Forhandl. i Odelstinget nr 42 (1999-2000) s. 602-613

august 2000 var regulert av § 193 som hadde en strafferamme på 5 år. Dersom den skyldige hadde fremkalt hjelpeløshetstilstanden for å oppnå seksuell omgang, gjaldt en minstestraft på 1 år. Det vises videre til en uttalelse i forarbeidene der det synes som om departementet tenkte å ha en minstestraft på 1 år for fremkallingstilfellene alene. Ordlyden i bestemmelsen er derimot klar; minstestrafteff er 2 år.

Dette er ikke rettslig til hinder for at domstolene kan gi noe av fengselsstraffa på vilkår, mener førstvoterende. Utgård trekker frem at grunner for deldom her er særlige omstendigheter ved situasjonen til gjerningspersonen og at det konkrete tilfellet ligger i det nedre sjiktet av de forhold som omfattes av minstestrafteff. Å gjennomføre samleie med en sovende og full person er et alvorlig overgrep, og lovendringa av 11. august 2000 nr. 76 gjør at domstolene må reagere strengere enn hva som tidligere var tilfellet. Nivået i fremkallingstilfellene har vært lavt, men har blitt skjerpet gradvis. Her er det imidlertid snakk om «å etablere eit nytt straffenivå på eit sjølvstendig grunnlag ut frå lova slik ho lyder etter lovendringa.»

Det eneste direkte utgangspunktet i lovforarbeidene er at det i Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) s. 16 er uttalt at overgrep overfor en som ikke er i stand til å motsette seg handlingen pga. rus, søvn e.l. (hjelpeløshetstilfellene) «kan være like straffverdige» som de tilfeller som tradisjonelt betegnes som voldtekt. Utgård legger her vekt på ordet *kan* og sier i det følgende:

«Det er likevel ingen tvil om at lovgivar no har ført inn i § 192 tilfelle der alvorlighetsgraden er veldig ulik. Og eg kan ikkje sjå at det er mogeleg eller ønskjeleg å unngå ei gradering av tilfella. Etter mitt syn vil hjelpeløysesituasjonen, der hjelpeløysa ikkje er framkalla med føremål å gjennomføre eit overgrep, *kunne vere* i den nedre delen av straffeskalaen.

...

Eg understrekar samstundes at dette ikkje utan vidare vil vere slik, sjølv ikkje i dei tilfella som ikkje går inn under framkallingsalternativet i andre ledd bokstav b.»

Førstvoterende stemmer så for at lagmannsrettens straff av fengsel i 2 år og 6 måneder, endres slik at 1 år gjøres betinget. Han mener allikevel det er grunn til å vise forsiktighet med bruk av betinget dom slik at den ubetingede straffen blir lavere enn lovens minstestraft, og uttaler:

«Dette må sjølvsagt ikkje skje på ein måte som er i strid med siktemålet med lovendringa frå lovgivar. Men det er tale om konkrete utmålingar i einskildsaker, og det er også slik at lovgivar har lagt til grunn at det er tale om handlingar som *kan* vere like alvorlege som valdtekt. Etter mitt syn er det grunnlag for noko meir bruk av straffereaksjonar i det nedre sjiktet i desse hjelpeløysesakene enn i dei tradisjonelle valdtektssakene og i sakene der hjelpeløyse er framkalla med føremål å gjennomføre overgrep.»

Annenvoterende dommer Gjølstad, og med henne mindretallet, finner at anken ikke kan føre frem: Lovteksten viser klart at alternativene i første ledd bokstav a og b er likestilte i forhold til de handlinger som utløser minstestraften på 2 år etter annet ledd. Hun finner heller ikke noe i forarbeidene som kan tyde på at bestemmelsene ikke skal forstås i samsvar med ordlyden. I proposisjonen ble § 193 foreslått videreført som en del av voldtektsbestemmelsen del med sikte på en forenkling, del fordi hjelpeløshetstilfellene «kan» være like straffverdige som valdtekt ellers.⁴³

Lovforslaget i § 192 annet ledd hadde en minstestraft på fengsel i 1 år, men flertallet på Stortinget gikk inn for å heve minstestraften til fengsel i 2 år. Den utformingen lovforslaget hadde og den utformingen loven fikk er ikke til å misforstå, mener annenvoterende, og fortsetter:

«Jeg forstår det etter dette slik at siktemålet har vært strafferettslig å likestille seksuell omgang ved utnyttelse av hjelpeløshetstilstand med seksuell omgang ved

⁴³ Ot.prp.nr 28 (1999-2000) s. 33

bruk av vold eller truende atferd, også i forhold til minstestrafen i tilfeller hvor det dreier seg om samleie. Og at dette gjelder selv om den skyldige ikke selv har fremkalt hjelpeløsheten, bestyrkes av at annet ledd sonderer mellom tilfeller hvor den skyldige har utnyttet en hjelpeløs tilstand til å oppnå samleie, og tilfeller hvor det er oppnådd annen seksuell omgang.»

Den nye § 192 første og annet ledd føyer seg inn i det som vart formålet med lovendringen; å styrke barns og kvinners vern mot seksuelle overgrep.⁴⁴ At man i voldtektssaker etter § 192 kan tenke seg langt grovere tilfeller av vold enn av utnyttelse av hjelpeløshetstilstand, er en annen sak.

Til spørsmålet om å gå under minstestraft uttaler dommer Gjølstad at det som hovedregel skal gis ubetinget fengsel ut minstetiden. Hvor utviklingen har løpt fra en minstestraft (eksempelvis saker om pengefalsk § 174) har domstolene riktignok funnet det nødvendig å gripe til betinget fengselsstraff i atskillig utstrekning. I denne saken er imidlertid bestemmelsen om minstestraft ny og klar og i samsvar med formålet med bestemmelsen. På grunn av dette finner annenvoterende ikke rom for bruk av deldom i saker med minstestraft, kun med forbehold i saker med helt spesielle omstendigheter eller tilfeller der minstestrafen får utilsiktede konsekvenser. Når lovgiver etter en nærmere vurdering likevel har valgt å heve minstestrafen, på tross av prinsippet om at straffutmåling skal avgjøres ved konkret helhetsvurdering, og at det erfaringsmessig har hatt uheldige konsekvenser, mener hun domstolene må følge opp dette. Og det selv om man skulle ha en annen oppfatning om bruken av minstestraft i denne type saker eller om minstestrafens lengde. I de mer alminnelige sakene, noe vår sak etter min mening er, og hvor de hensyn som har ligget til grunn for lovendringen gjør seg gjeldene, må straffutmålingen etter mitt syn bygge på minstestrafen, avsluttet Gjølstad. Sammen med mindretallet kom hun i likhet med lagmannsretten til at ubetinget fengsel i 2 år og 6 måneder var riktig straff.

Kjernen i dissensen mellom dommerne synes å være i hvilken grad lovendringen samleie

⁴⁴ Ot.prp.nr. 28 (1999-2000) s. 7 og Innst.O. nr 92 (1999-2000) s. 6

ved bruk av vold eller samleie i hjelpløshetstilfeller er like straffverdig. Mindretallet mener ordlyden likestiller tilfellene, mens flertallet mener forarbeidene taler for at tilfellene «*kan*» være like straffverdig, men at de må graderes. De forarbeidene Høyesterett referer til viser også at departementet ønsket en minstestraft på 1 år for samleie i hjelpløshetstilfellene mens minstestrafteffekten ble hevet til 2 år under stemmegivningen i Stortinget.

Rt-2002-1295 ble avsagt samme dag og gjelder et nokså likt faktum; en eldre mann hadde hatt samleie med en 18 år gammel kvinne mens hun lå og sov i beruset tilstand. Straffen ble her satt noe mildere siden det var én fornærmet. Førstvoterende, og flertallet, mente overtredelsen lå i det nedre sjikt av de forbrytelsene som nå ble rammet som voldtekt til samleie etter § 192, og at det etter ville være riktig å gjøre en del av fengselsstraffen betinget. Dommer Gjølstad, som mindretallet sluttet seg til, viste til sitt votum fra Rt-2002-1288 hvor hun uttalte at «i de mer alminnelige sakene... og hvor de hensyn som har ligget til grunn for lovendringen gjør seg gjeldende, må straffutmålingen... bygge på minstestrafteffekten.» Høyesterett lempet lagmannsrettens straff på 2 år og 3 måneder og utmålte en straff av fengsel i 2 år og 1 måned hvorav 1 år av straffen ble gjort betinget.

Saksordfører på Stortinget for den nye loven, Finn Kristian Marthinsen (KrF), var raskt ute med å kritisere avgjørelsene.⁴⁵ Han mente de to voldtektsdommene kunne tyde på at Høyesterett ikke hadde tilstrekkelig respekt for Stortingets vedtak. «Når domstolen overprøver lovgiver på en slik måte, kan det se ut som om Høyesterett rokker ved selve maktfordelingsprinsippet. Det er ting som tyder på at domstolen er blitt sin egen lovgiver», uttalte Marthinsen. Artikkelen viser til at flertallet i Høyesterett mente politikerne «glemte» å vurdere om seksuell omgang med bevisstløse personer (der gjerningsmannen ikke selv doper ned offeret) også skulle omfattes av minimumsstraffen. Arbeiderpartiet hadde før lovendringen kraftig advart mot å innføre minstestrafteffekten, nettopp fordi det kunne gi urimelige resultater i enkeltsaker. Medlem av justiskomiteen, Knut Storberget (A), mente dommen var et skoleeksempel på hvor galt det kan gå når politikere innfører minstestrafteffekten. «Vi politikere skal drive generell lovgivning, og ikke binde domstolene i enkeltsaker»,

⁴⁵ Gjerde (2002)

anmerket Storberget. Jusprofessor Ståle Eskeland mente Høyesterett ifølge strl. § 52 var i sin fulle rett når de gikk under minstestrafen og at dommene viste hvor vanskelig det var å dirigere Høyesterett på dette området. «Dette handler egentlig om hvem det er som skal bestemme straffenivået i Norge. Vi har tradisjon for at det er det Høyesterett som gjør, innenfor vide rammer. Det synes jeg har mye for seg», avsluttet professoren.

Fra de stadig ulike saker Høyesterett har til behandling må enhver kunne erkjenne at virkeligheten er svært sammensatt. Det vil være umulig for lovgiver og til enhver tid kunne forutse og omtale alle mulige tenkelige variasjoner og tilfeller et straffebed kan oppbringe. Med andre ord vil det stadig komme eksempler på høyesterettsavgjørelser som vekker misnøye på Stortinget. Dessuten er ord og språk generelt ikke nyansert nok, og kan derfor lede til at slutninger Stortinget ser for klare ikke like lett oppfattes på samme måte av Høyesterett.

I Rt-2002-1701 gjelder saken to tilfeller av voldtekt, ett til samleie og ett til seksuell omgang. Fornærmede avslo intimt samvær med domfelte som allikevel tiltvang seg dette. Lagmannsretten hadde tilmålt en straff av fengsel i 2 år og 9 måneder hvorav 1 år betinget. Først sier Høyesterett litt om utgangspunktet ved vurderingen av hvilken straff som bør utmåles. Det vises til lovendringen av 2000 der mistestrafen for voldtekt til samleie ble hevet fra 1 til 2 års fengsel. «Konsekvensen må bli skjerpelse utover den gradvise endring av straffenivået som var nedfelt i rettspraksis allerede før lovendringen», uttalte Høyesterett. Som begrunnelse for at det allikevel ble anvendt deldom i Rt-2002-1288 blir uttalt at det hadde sammenheng med at det gjaldt samleie ved utnyttelse av hjelpløshetstilstand. «For disse tilfellene innebar lovendringen en omplassering til voldtektsbestemmelsen fra den tidligere § 193, som hadde en annen og lavere strafferamme, og hvor det i rettspraksis før endringen var fastsatt et klart lavere straffenivå enn for voldtekt etter § 192. Men også i forhold til de tilfeller som før lovendringen ble bedømt som voldtekt etter straffeloven § 192, er det fortsatt spørsmål om konkret utmåling i enkeltsaker, og domstolene må derfor kunne gjøre en del av minstestrafen betinget når det foreligger helt spesielle omstendigheter.»

Videre gås det inn i den konkrete utmålingen. Forsvareren gjorde gjeldende at relasjonen mellom overgriper og fornærmede etter rettspraksis er et sentralt straffutmålingsmoment i voldtektssaker. Videre mente hun overgrep fra tidligere samboer ville oppleves mindre krenkende av de fleste kvinner. Av praksis ble det vist til Rt-1996-362. Til dette bemerket dommer Støle:

«[U]tvalget i NOU 1997:23 om seksuallovbrudd har gitt uttrykk for at det i utgangspunktet bør vises forsiktighet med å tillegge tidligere samliv vekt i formildende retning. Dette har fått departementets tilslutning, jf. Ot.prp.nr.28 (1999-2000) side 38. Som et generelt synspunkt kan jeg slutte meg til dette, og jeg tillegger momentet liten vekt i vår sak.»

Etter dette opprettholdes lagmannsrettens straff av fengsel i 2 år og 9 måneder med den endring at ingen del av straffen gjøres betinget da Høyesterett ikke finner grunnlag for det.

Rt-2003-625 gjelder en overfallsvoldtekt. En kvinne ble dratt inn i en bil og kjørt til et øde sted hvor sjåføren tiltvang seg samleie med henne to ganger og truet henne på livet. I skjerpene retning ble det i underinstansen lagt vekt på at fornærmede ble påført betydelige psykiske skadevirkninger. Det var også uttalt at hun allerede før voldtekten hadde psykiske problemer og i hvilken grad det evt. skulle ha betydning ved straffutmålingen. Høyesterett uttalte til dette at

«voldtekt vanligvis fører til at fornærmede senere vil slite med problemer av psykisk karakter. Dette er nettopp en av de sider ved denne type forbrytelser som gjør at straffen blir utmålt strengt. Når straffenivået i de senere år er hevet, skyldes det ikke minst en økende bevissthet omkring de psykiske ettervirkninger som slike overgrep får for den fornærmede. På denne bakgrunn blir det ved straffutmålingen liten plass for vurderinger knyttet til den enkelte fornærmedes psykiske situasjon både før og etter overgrepet.»

Høyesterett slutter seg videre til førstvoterendes bemerkning i Rt-2002-1210 hvor det uttales:

«Etter mitt syn er det ønskeleg at alvoret i handlinga gir seg direkte utslag i straffenivået, og at den krenkte blir fritaken frå den ekstra byrda det til vanleg vil vere å måtte gjere greie for etterfølgjande problem.»

Tilbake til Rt-2003-625 avslutter Høyesterett med at tidligere psykiske problemer vil måtte tillegges større vekt ved vurderingen av eventuelle krav på erstatning og oppreisning.

I Rt-2003-1248 utspant voldtekten seg på et diskotek. Fornærmede og domfelte hadde truffet hverandre utenfor toalettet og etter tilnærminger fra domfelte trakk han fornærmede med seg inn på toalettet hvor han gjennomførte analt samleie med henne. Dommer Stabel trekker frem de skjerpene omstendighetene. I Rt-1999-919 ble oralt samleie som et utgangspunkt likestilt med samleie med hensyn til straffutmålingen. Stabel mente dette var et riktig utgangspunkt også når analt samleie skal sammenlignes med vanlig samleie. At voldtekten skjedde innelåst på et toalettavlukke ble sett på som særlig krenkende. I tråd med uttalelser i forarbeidene (se punkt 6.6) la Høyesterett ingen vekt på at domfelte på gjerningstidspunktet var 19 år eller at det var gått noe over to år siden handlingene.

Lagmannsretten hadde utmålt en dom på 2 år og 3 måneder der 1 år og 3 måneder ble gjort betinget. Om bruken av deldom viser Høyesterett til at det i flere dommer etter lovendringen i 2000 har blitt uttalt at «det bør utvises forsiktighet med å anvende deldom med fastsettelse av den ubetingede del under minstestrafen». Det vises til Rt-2002-1701 med videre henvisninger. «Når det er tale om tilfeller som også før lovendringen i 2000 ble bedømt som voldtekt, kan - som påpekt i dommen - unntak bare gjøres når det foreligger helt spesielle omstendigheter», skriver Høyesterett. Retten finner ingen holdepunkter for å anvende deldom og hever straffen til fengsel i 2 år og 8 måneder.

En logisk forståelse av dette vil være at det da må være tilsvarende lavere terskel for å benytte deldom i tilfeller som før lovendringen ikke ble bedømt som voldtekt, f.eks. hjelpløshetstilfellene.

Angående uttalelser om formildende omstendigheter uttales i Rt-2003-1561 at forhold som i andre saker ville blitt vektlagt blir lite vektlagt i slike alvorlige sedelighetssaker. I saken hadde domfelte, som var funksjonshemmet og satt i rullestol, tvunget til seg seksuell omgang med en bekjent 16 år gammel jente ved at han med en kombinasjon av vold og trusler fikk henne til å suge hans penis. Det springende punkt i saken var hvilken vekt domfeltes personlige forhold skulle tillegges. Domfelte ble adoptert til Norge som fireåring, hadde fortid fra barnehjem og som gatebarn. Han har også hatt en vanskelig og problemfylt oppvekst, med psykiske problemer og perioder med alkoholmisbruk. I lagmannsrette ble domfeltes «særlige problemer» tillagt betydelig vekt i formildende retning. Om dette uttalte Høyesterett:

«Som fremholdt i forarbeidene til endringen av straffeloven i 2000, kan imidlertid domfeltes personlige forhold bare tillegges begrenset betydning ved straffutmåling for grovere former for voldtekt, jf. NOU 1997:23 Seksuallovbrudd side 58 og Ot.prp.nr.28 (1999-2000) om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd), side 38. I denne saken mener jeg at [domfeltes] spesielle bakgrunn og problemfylte oppvekst ikke kan tillegges nevneverdig betydning.»

Rt-2004-1553 straffutmåling etter § 192 fjerde ledd om grovt uaktsom voldtekt. Fornærmede og tiltalte kjente hverandre godt og var gjensidig interessert i et forhold utover ordinært vennskap. Fornærmede var 15 år og domfelte 18 år på gjerningstidspunktet. Domfelte hadde trukket av henne benklærne og presse sin penis inn i hennes skjedeåpning. Lagmannsretten fant domfelte skyldig i grovt uaktsom voldtekt. Han var med andre ord ikke vært klar over at det var årsakssammenheng mellom den tvang og truende atferd som fornærmede opplevde, og den oppnådde seksuelle omgang. Han har vist en kvalifisert

klanderverdig opptreden som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet, uttalte lagmannsretten.

Høyesterett bemerker at det ikke er mange holdepunkter i forarbeidene ved bedømmelse av hvilke straff som bør utmåles. Det refereres fra følgende betraktning om strafferammen fra Ot.prp.nr.28 (1999-2000) s. 36:

«Grovt uaktsom voldtekt bør etter departementets syn ha en strafferamme på fengsel inntil 5 år. Gjerningspersonen har i et slikt tilfelle handlet sterkt klanderverdig. Atferden gir større grunn til bebreidelse enn ved simpel uaktsomhet, men må samtidig bedømmes mildere enn en forsettlig voldtekt. Departementet mener derfor at en strafferamme på halvparten av den som er satt for forsettlig voldtekt, er passende for grovt uaktsom voldtekt.»

Hadde voldtekten vært forsettelig utført ville strafferammen vært fengsel fra 14 dager til 10 år. Nå, ved grov uaktsomhet, er den fengsel fra 14 dager til 5 år, jf. § 192 fjerde ledd. Aktor mente det ikke skulle foreligge noe «sprang», men en glidende overgang i straffutmålingen mellom den grovt uaktsomme og den forsettlige voldtekt. Dette var Høyesterett uenig i og uttalte at uaktsomme og forsettlige overtredelser av sammen grunddelikt behandles svært forskjellig. Dette fulgte både av de betydelige forskjellene i strafferamme og av de ulike straffenivåene domstolene har lagt seg på. I tillegg nevnes at det ved grovt uaktsom voldtekt ikke er fastsatt noen forhøyet minstestraft når den seksuelle omgangen består i samleie. Høyesterett mente derfor at det alminnelige straffenivået for den grovt uaktsomme voldtekt må ligge markant lavere enn ved forsettlig voldtekt. Synspunktet blir senere fulgt i Rt-2006-471, Rt-2006-513 og Rt-2006-961. Høyesterett nedsetter lagmannsrettens straff fra fengsel i 1 år hvorav 6 måneder betinget til en straff av fengsel i 8 måneder hvorav 120 dager ubetinget.

Av andre avgjørelser i perioden 1995-2009 vil jeg kort nevne at det i Rt-2003-1580 ble normert et oppreisningsbeløp for voldtekts ofre på 100.000 kroner. I Rt-2006-961 ble det tilsvarende normert et oppreisningsbeløp for ofre av uaktsom voldtekt på 60.000 kroner.

8 Forarbeider til ny straffelov

8.1 Endringer i loven

Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) er siste delproposisjon til den nye straffeloven av 2005 og tar for seg de ulike straffebudene, altså straffelovens spesielle del. I proposisjonens kapittel 7 (s. 207) om seksuallovbrudd foreslås det tre endringer for å styrke barns beskyttelse mot overgrep og for å heve straffenivået for alvorlige seksuallovbrudd. For det første foreslås det endringer i kapitlets systematikk slik at overgrep mot mindreårige reguleres i egne bestemmelser atskilt fra bestemmelser som gjelder voksne. For det annet foreslås at all seksuell omgang og de meste kvalifiserte seksuelle handlingene med barn under 14 år skal anses som voldtekt, uavhengig av hvordan den seksuelle omgangen eller handlingen er oppnådd. For det tredje foreslås det å heve minstestrafen for visse former for voldtekt (av voksne og barn) til fengsel i 3 år. Det er også tatt til orde for en vesentlig skjerping av straffenivået gjennom angivelse av et normalstraffenivå i voldtekt og i saker om seksuelle overgrep mot barn.

8.2 Utvikling i straffenivået

Strafferammer og straffenivå behandles i proposisjonens punkt 7.5.3 (s. 224). Om de senere års straffenivå uttaler departementet:

«Det er vanskelig å si noe helt generelt om straffenivået for voldtekt etter straffeloven 1902 § 192. Det kan imidlertid lett slås fast at straffenivået ligger i nedre sjikt av strafferammene. Det er videre vanskelig å si noe sikkert om utviklingen av straffenivået over tid siden sakene sjelden er direkte

sammenlignbare. Generelt kan det likevel sies at straffenivået har blitt skjerpet de senere år.»

Det vises til flere undersøkelser av straffenivået. Busch og Jakobsen undersøkte perioden 1984-2001 og fant tydelige tendenser i Høyesteretts praksis til å heve straffenivået for alle kategorier voldtekt, men at utviklingen var mest merkbar i saker som ikke var blant de aller mest alvorlige, for eksempel i saker om forsøk på voldtekt og voldtekt til seksuell omgang.⁴⁶ En annen undersøkelse av straffenivået ble gjort av Ertzeid etter reformen i 2000.⁴⁷ Ut fra rettspraksis i perioden 2002 til og med første halvår 2006 gjorde hun funn som omtales slik i proposisjonen:

«Det synes å være en skjerping av nivået i saker hvor voldtekten er begått av en person fornærmede kjente fra før og i saker om voldtekt til seksuell omgang. Det er en markert forskjell i straffenivå mellom voldtekter etter straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav a og bokstav b. Innenfor bokstav a synes overfallsvoldtekter og voldtekter med sterk maktbruk å bli straffet strengest. I disse sakene synes straffenivået å være rundt fengsel i 4 år. I andre saker etter straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav a synes nivået å være rundt fengsel i 2 år og 8-9 måneder. I voldtekter etter straffeloven 1902 § 192 første ledd bokstav b er straffen lavere, og det er avsagt flere deldommer (det vil si delvis betinget, delvis ubetinget reaksjon, jf. straffeloven 1902 § 52).»⁴⁸

8.3 Skjerping av nivået

Om behovet for en skjerping av straffenivået uttales det en målsetning for regjeringen har vært å få opp straffenivået for voldtekt og andre seksuallovbrudd:

⁴⁶ Busch (2002)

⁴⁷ Ertzeid (2006)

⁴⁸ Ot.prp.nr. 22 (2008-2009) s. 225 første spalte annet avsnitt

«Straffenivået må reflektere at voldtekt er en av de mest alvorlige forbrytelsene mot en persons fysiske, psykiske og seksuelle integritet og som oftest vil ha dyptgripende skadevirkninger og medføre reduksjon i livskvalitet for den som rammes. Dette gjelder for alle typer voldtekter – ikke bare overfallsvoldtekter eller voldtekter der det blir brukt vold, men også for voldtekter begått mot personer som er ute av stand til å motsette seg handlingen.»⁴⁹

Av det departementet skriver kan det synes som om det for en «vanlig» voldtekt etter § 192 første ledd bokstav a har dannet seg et nivå på fengsel i 2 år og 8-9 måneder, selv for avgjørelser med skjerpene omstendigheter og til dels de grovere formene for voldtekt. Særlig ble det uttrykt et behov for å heve straffenivået for voldtekter som dømmes etter § 192 første ledd bokstav b. Uttalt var også at Høyesterett i flere avgjørelser hadde omtalt voldtekt etter første ledd bokstav b som voldtekter «i nedre sjikt» av bestemmelsen. Departementet mente det faktiske straffenivået for voldtekt ikke i tilstrekkelig grad var i samsvar med vurderingene av straffverdighet som strafferammene gir uttrykk for.

8.4 Eksemplifisert normalstraffenivå

For å bøte på dette har departementet i proposisjonen under punkt 7.5.3.4 på side 228 trukket opp retningslinjer for det nye nivået som skal etableres med loven av 2005:

«Retningslinjene søker å angi et normalstraffenivå for utvalgte sakstyper. Med normalstraffenivå mener departementet saker hvor det ikke foreligger spesielle skjerpene eller formildende omstendigheter. En slik angivelse av normalstraffenivå er ikke ment å gjøre straffutmålingen statisk eller skjematisk. Normalstraffenivået angir bare utgangspunktet for vurderingene – hvor på skalaen vurderingene skal starte. Straffen skal fortsatt fastsettes etter en konkret vurdering av omstendighetene i den enkelte sak. Skjerpene eller formildende omstendigheter kan tilsi at straffen fastsettes over eller under normalstraffenivået.»

⁴⁹ Ot.prp.nr. 22 (2008-2009) s. 226 annen spalte punkt 7.5.3.2 første avsnitt

Normalstraffenivå for voldtekt som omfattes av minstestrafen skal etter departementets syn ikke settes til fengsel under 4 år, for grove tilfeller som omfattes av minstestrafen ikke under 5 år. Videre mener departementet at det ikke skal gå noe markert skille mellom voldtekter som omfattes av minstestrafen og andre voldtekter. Det understrekes at det etter den nye straffeloven § 291 (tilsvarende § 192 første ledd) ikke skal være noe skille i normalstraffenivået etter bokstav a, b eller c.

Når det gjelder formildende omstendigheter trekkes det igjen fram at forutgående samliv ikke i seg selv normalt kan anses som noen formildende omstendighet. Tvert om kan det være en skjerpende omstendighet.⁵⁰ For øvrig videreføres de øvrige strafferammene og bestemmelsen om grov uaktsom voldtekt ønskes videreført i den nye loven.

9 Veien videre

Gjennom oppgaven har jeg fått et godt innblikk i den sirkulære rettsutviklingsprosessen mellom Storting og Høyesterett. Fra et nytt forhold kriminaliseres til Høyesteretts utmåling av straff i enkelttilfellene og igjen til korrigerende fra Stortinget ved neste korsvei.

Fra 1995 ble straffutmålingen skjerping for de grovere tilfellene, deriblant overfallsvoldtekt. Senere ble nyvunnet kunnskap om psykiske skadevirkninger etter voldtekter satt i fokus. Skyldkravet ble senket til nå også å gjelde grovt uaktsom voldtekt. Voldtektsbestemmelsen ble også utvidet.

For å se ting fra Stortingets siden, kan straffutmålingen synes å ha gått noe tregt. Spennende blir det derfor å se hvilken praksis den nye straffeloven av 2005 vil medføre når

⁵⁰ Ot.prp.nr. 22 (2008-2009) s. 230 annen spalte

den trår i kraft, og om i hvilke grad lovgivers ønske om et normalstraffenivå blir opprettholdt av Høyesterett.

Mange av Høyesterettsavgjørelser utviser en eksemplarisk lojalitet når det gjelder å bruke forarbeidene og henviser til disse i rettsavgjørelsene. Jeg vil anta problemet ikke ligger i lojalitet, men i klarhet. Der forarbeidene er uklare, eller i det minste kan tolkes ulikt, åpner det for mer bruk av utfyllende dommerskjønn. Dette er ikke noe som bør tolkes som illojalitet.

10 Litteraturliste

Andenæs, Johs. og Arne Fliflet *Statsforfatningen i Norge*. 10. utg. Universitetsforlaget, 2006.

Andenæs, Johs. *Spesiell strafferett*. 2. utg. Universitetsforlaget, 1971.

Andenæs, Johs. *Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene*. Universitetsforlaget, 2008.

Busch, Henriette Lund og Henning Jakobsen. *En undersøkelse av utvikling i straffutmåling i grove ran, vold, seksuelle overgrep mot barn og voldtekt i perioden 1985-2001*. I: Tidsskrift for strafferett. 2002, s. 6-60.

Ertzeid, Aina Mee *Straffeloven § 192 om voldtekt – et supplement til pensum i spesiell strafferett*. I: Jussens Venner 2006, s. 337.

Eskeland, Ståle *Strafferett*. 2. utg. Cappelen, 2006

Gjerde, Robert *Høyesterett overprøver Stortinget – senker straff for voldtekt under minstegrensen*. I: Aftenposten. 30. oktober 2002.

Gjerde, Robert. *Høyesterett overprøver Stortinget*. I: Aftenposten. 31. oktober 2002.

Lykkjen, Asta Magni *Voldtekt. Ei bok om kvinneundertrykking*. Pax forlag, 1976.

Matningsdal, Magnus *Hvordan kan Stortinget påvirke straffnivået?* I: Rettsteori og rettsliv: Festskrift til Carsten Smith. Universitetsforlaget, 2002.

Matningsdal, Magnus. *Kommentar til Straffeloven*. I: Norsk lovkommentar nettversjon. [Sisert 21. april 2010].

Mejlænder, Otto *Kong Christian den femtes Norske Lov af 15de April 1687*. Christiania, 1883. Tilgjengelig digitalt på http://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digibok_2006112100032

Robberstad, Knut *Gulatingslovi*. 2. utg. Oslo, 1952

Stoa, Nils Johan *I hine hårde dage. Gamle norske kriminalhistorier*. Cappelen, 2006.

Taranger, Absalon *Magnus Lagabøters Landslov*. Oslo/Bergen, 1915.

11 Liste over lover og forarbeider

Norge og B. Getz. *Den norske Straffelov. Lov angaaende Forbrydelser af 20de August 1842 og Lov indeholdende Forandringer i samme af 3die Juni 1874. Med Henvisninger af B. Getz.* Kristiania, 1874. Tilgjengelig digitalt på <http://www.hist.uib.no/krim/1874/>

Indst. O I – 1901/1902

Love med forarbeide 1927

NOU 1991:13	Seksuelle overgrep mot barn - straff og erstatning
NOU 1997:23	Seksuallovbrudd Straffelovkomisjonens delutredning VI
Ot.prp.nr.65 (1987-1988)	Om lov om endringer i vegtrafikkloven 18 juni 1965 nr 4 (reaksjoner mot promillekjøring m v)
Ot.prp.nr.20 (1991-1992)	Om endringer i straffeloven og skadeserstatningsloven m.m (seksuelle overgrep mot barn)
Ot.prp.nr.28 (1999-2000)	Om lov om endringer i straffeloven mv. (seksuallovbrudd)
Ot.prp.nr.109 (2001-2002)	Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven (rasistiske symboler, besøksforbud og strafferammen ved sammenstøt av lovbrudd)
Ot.prp.nr.22 (2008-2009)	Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon - slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)
Innst.O.nr.54 (1991-1992)	Innstilling fra justiskomiteen om endringer i straffeloven og skadeserstatningsloven m.m. (seksuelle overgrep mot barn).
Innst.O.nr.92 (1999-2000)	Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven m.v. (seksuallovbrudd)
Forhandl. i Odelstinget nr 42 (1999-2000)	Sak nr 9. Om endringer i straffeloven
Grunnloven (grl.)	lov av 17. mai 1814
Straffeloven (strl.)	lov av 22. mai 1902 nr 10
Vegtrafikkloven (vtrl.)	lov av 18. juni 1965 nr 4
Straffeloven 2005 (strl 2005)	lov av 20. mai 2005 nr 28

12 Domsregister

Rt. 1926 s.996

Rt. 1927 s.547

Rt. 1932 s.300

Rt. 1934 s.85

Rt. 1959 s.690

Rt. 1986 s.252

Rt. 1989 s.1309

Rt. 1990 s.271

Rt. 1991 s.199

Rt. 1991 s.824 (L.nr 47B)

Rt. 1994 s.1552

Rt. 1995 s.801

Rt. 1996 s.362

Rt. 1996 s.1726

Rt. 1997 s.1994

Rt. 1999 s.363

Rt. 1999 s.919

Rt. 1999 s.1718

Rt. 2000 s.40

Rt. 2000 s.800

Rt. 2001 s.411

Rt. 2001 s.1647

Rt. 2001 s.1713

Rt. 2002 s.448

Rt. 2002 s.1210

Rt. 2002 s.1288Rt. 2002 s.1295

Rt. 2002 s.1701

Rt. 2003 s.625

Rt. 2003 s.1248

Rt. 2003 s.1561

Rt. 2003 s.1580

Rt. 2004 s. 1553

Rt. 2006 s.471

Rt. 2006 s.513

Rt. 2006 s.961

13 Vedlegg: Voldtektsforbudet i endring

1902 – Innført ved lov av 22. mai 1902 nr. 23

Hvo som ved vold eller ved fremkaldelse af frygt for nogens liv eller helbred tvinger nogen til utugtig omgjængelse, eller som medvirker hertil, straffes for voldtægt med fængsel indtil 10 aar, men med fængsel ikke under 1 aar, saafremt der handles om samleie.

Hvis den fornærmede paa grund af handlingen omkommer eller faar betydelig skade paa legeme eller helbred, eller den skyldige tidligere er straffet efter denne paragraf eller efter §§ 191, 193 eller 195, kan fængsel indtil paa livstid idømmes.

1927 – Endret ved 4. juli 1927 nr. 9

Den som ved vold eller ved å fremkalle frykt for nogens liv eller helbred tvinger nogen til utuktig omgjængelse eller som medvirker dertil, straffes for voldtækt med fengsel fra 1 til 10 år.

Forsøk straffes på samme måte som den fullbyrdede forbrytelse. Var den utuktige omgjængelse samleie, er straffen fengsel ikke under 3 år. Under særdeles formildende omstendigheter kan straffen nedsettes til fengsel i 2 år, hvis forbrytelsen ikke er fullbyrdet.

Hvis den fornærmede som følge av handlingen omkommer eller får betydelig skade på legeme eller helbred, eller den skyldige tidligere er straffet etter denne paragraf eller efter §§ 191, 193, 195, 196 eller 212 anvendes fengsel fra 4 år inntil på livstid. Som betydelig skade på legeme eller helbred ansees etter denne paragraf i alle tilfeller veneriske sykdomme.

1963 – Endret ved lov 15. februar 1963 nr. 2

Den som ved vold eller ved å fremkalle frykt for noens liv eller helse tvinger noen til utuktig omgang eller medvirker til det, straffes for voldtækt med fengsel inntil 10 år, men med fengsel i minst 1 år, dersom den utuktige omgang var samleie.

Hvis den fornærmede som følge av handlingen omkommer eller får betydelig skade på legeme eller helse, eller den skyldige tidligere er straffet etter denne paragraf eller etter § 195, kan fengsel inntil på livstid idømmes. Venerisk sykdom anses alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragraf

1981 – Endret ved lov 12. juni 1981 nr. 62

Den som ved vold eller ved å fremkalle frykt for noens liv eller helse tvinger noen til utuktig omgang eller medvirker til det, straffes for voldtækt med fengsel inntil 10 år, men med fengsel i minst 1 år, dersom den utuktige omgang var samleie.

Hvis den fornærmede som følge av handlingen omkommer eller får betydelig skade på legeme eller helse, eller den skyldige tidligere er straffet etter denne paragraf eller etter § 195, kan fengsel inntil 21 år idømmes. Venerisk sykdom anses alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragraf.

1994 – Endret ved lov 5. august 1994 nr. 55

Endring i § 192 annet ledd siste punktum:

Seksuelt overførbar sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom jf. smittevernloven § 1-3 nr.3 jf. nr. 1, anses alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragraf.

1998 – Endret ved lov 22. mai 1998 nr. 31

Endring i § 192 første ledd:

Den som ved vold eller ved å fremkalle frykt for noens liv eller helse tvinger noen til utuktig omgang eller medvirker til dette, straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år, men med fengsel i minst ett år, dersom den utuktige omgang var samleie. Ved vurdering av om det er utøvet vold, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år.

2000 – Endret ved lov 11. august 2000 nr. 76

Den som

- a) skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd, eller
 - b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner er ute av stand til å motsette seg handlingen, eller
 - c) ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv,
- straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år. Ved vurderingen av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år.

Straffen er fengsel i minst 2 år dersom

- a) den seksuelle omgang var samleie, eller
- b) den skyldige har fremkalt en tilstand som nevnt i første ledd bokstav b for å oppnå seksuell omgang.

Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

- a) voldtekten er begått av flere i fellesskap,
- b) voldtekten er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte,
- c) den skyldige tidligere er straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 195, eller
- d) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbar sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom jf. smittevernloven § 1-3 nr.3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.

Den som ved grov uaktsomhet gjør seg skyldig i voldtekt etter første ledd, straffes med fengsel inntil 5 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i tredje ledd, er straffen fengsel inntil 8 år.

2003 – Endret ved lov 10. januar 2003 nr. 2

§ 192 tredje ledd bokstav b skal lyde:

- b) voldtekten er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte

2009 - Tilføyd ved lov 19 juni 2009 nr. 74

§ 291. Voldtekt

Med fengsel inntil 10 år straffes den som

- a) skaffer seg seksuell omgang ved vold eller truende atferd,
- b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller
- c) ved vold eller truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv.

Ikke i kraft.

§ 292. Minstestraft for voldtekt til samleie mv.

Straffen er fengsel fra 3 inntil 15 år dersom voldtekten som nevnt i § 291 omfattet:

- a) innføring av penis i skjede- eller endetarmsåpning,
- b) innføring av penis i fornærmedes munn, eller
- c) innføring av gjenstand i skjede- eller endetarmsåpning, eller
- d) dersom lovbryteren har fremkalt en tilstand som nevnt i § 291 bokstav b for å oppnå seksuell omgang.

Ikke i kraft.

§ 293. Grov voldtekt

Grov voldtekt straffes med fengsel inntil 21 år. Det samme gjelder dersom den skyldige tidligere er straffet for handlinger som nevnt i §§ 291 eller 299.

Ved avgjørelsen av om voldtekten er grov skal det særlig legges vekt på om

- a) den er begått av flere i fellesskap,
- b) den er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte, eller
- c) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på kropp eller helse. Seksuelt overførbar sykdom regnes alltid som betydelig skade på kropp eller helse etter denne paragrafen.

Ikke i kraft.

§ 294. Grovt uaktsom voldtekt

Grovt uaktsom voldtekt straffes med fengsel inntil 6 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i § 293, er straffen fengsel inntil 10 år.

Ikke i kraft.